

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1893—1894.

*Vergadering van Vrijdag 30 Maart 1894,
's avonds te half acht uren.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER deelt mede, dat door het Bestuur, nu het thans voltallig is, tot ondervoorzitter is gekozen de heer Eland, waarbij hij tevens tot zijn genoegen kan melden dat de kolonel die benoeming heeft aangenomen.

Aan de orde is de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Sodenkamp en Roeloffs met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenaem de heeren :

Mr. Æ. Baron Mackay, Minister van Staat te 's-Gravenhage; E. Luden, J. L. Salomonson Hzn., en J. Vita Israël, allen Kapitein der d.d. Schutterij te Amsterdam; C. A. Ter Cock, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger te Breda; C. Visser, 2e Luitenant der Infanterie, te Geertruidenberg; B. Jasink, 2e Luitenant der Infanterie te Groningen; C. E. A. Niermans en J. Swartjes, beiden 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Harderwijk; A. H. Van Alphen de Veer, 1e Luitenant der Infanterie en H. G. Post, 2e Luitenant der Infanterie, te Utrecht; W. J. M. van de Wijnperse, 1e Luitenant der Genie, te Weesp.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen verrichte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer dr. G. M. Slothouwer, leeraar aan het gymnasium te Rotterdam, over: *De veldtocht van 1710 in het Noordwesten van Frankrijk.*

De heer SLOTHOUWER :

M. H. Vergunt mij U met een enkel woord dank te zeggen voor de eer der uitnoodiging en een welwillende beoordeeling te vragen, nu ik, niet-militair het waag voor zulk een uitgelezen militairen kring te verschijnen met een voordracht over den veldtocht van 1710 in het noordwesten van Frankrijk.

Dat ik het aandurf om u het een en ander mee te deelen uit dat laatste tijdvak van onze grootheid, dat wij den Spaanschen successie-oorlog noemen, dat is omdat ik zoo veel nooit gebruikte bronnen tot mijn beschikking had, die zoo veel bijzonderheden geven, welke men elders niet vindt en die er ons op wijzen, hoeveel er nog aan den dag kan worden gebracht, wat in openbare en bijzondere archieven verborgen ligt. Laat mij u zonder verdere uitweidingen maar zeggen, wat mij al ten dienste heeft gestaan.

De brieven van den staatsman Sicco van Goslinga, waren vrij schaarsch en gaven mij voor dezen veldtocht minder dan andere jaren, aangezien Goslinga in dat jaar niet als gedeputeerde naar het leger is geweest en meest in den Haag vertoefde. Maar wat ik daarin niet vond, kwam mij als van zelf onder de oogen, toen de minister van staat Z. E. Jhr. Mr. F. J. J. van Eysinga te Leouwarden zijn geheele verzameling oude papieren te mijner beschikking en doorsnuffeling stelde. Daaronder waren de brieven, die zijn voorvader Philips Vegilin van Claerbergen had ontvangen, toen hij als gedeputeerde te velde namens den Raad van State in het leger was. Een schat van bijzonderheden over personen en feiten en toestanden is daaruit op te diepen, zooals begrijpelijk is, die te meer waarde kreeg, toen ik in het rijksarchief in den Haag in de ontzaglijk rijke collectie—van der Heim de brieven zag van Vegilin

aan Heinsius, waarop ik de antwoorden in Leeuwarden reeds had gecopieerd. Jammer dat er van het archief der Slingelandt's zoo weinig is terecht gekomen, want de brieven aan den secretaris van den Raad van State zullen uit hun aard nog heel wat meer hebben moeten bevatten. Intusschen was in de collectie—van Eysinga mijn oog ook gevallen op een verzameling uniforme papieren, zeer fijn en keurig beschreven, die mij bij nadere beschouwing een dagboek bleek te wezen. Een dagboek in het Nederlandsch was op zich zelf al curieus, maar de inhoud was nog curieuser. Het was door een nog zeer jong mensch na afloop van de gebeurtenissen opgemaakt uit de uitvoerige brieven aan zijn vader. Hij vertelt ons van alles, maar meestal alleen dingen, waar hij bij is geweest en waar ik in staat was om hem te controleeren, daar bleken zijn berichten juist te zijn. Hij beoordeelt de gebeurtenissen en de betrokken personen met een vastheid van overtuiging en een kennis van zaken, niet overeenkomend met zijn jaren; en ze zouden ons zeker verbazen, als wij niet wisten, dat het dagboek was van Johan Vegilin van Claerbergen, den jongsten broeder van den gedeputeerde, broer van een kapitein-adjutant, oomzegger van een generaal-majoor. Hoe hij in het leger kwam? Vermoedelijk niets anders dan als een soort van page van den gedeputeerde, als een jongmensch, dat eenmaal in de regeering moest komen en eerst door den omgang met de aanzienlijksten van Europa en de republiek moest gevormd worden langs den toenmaals gebruikelijken, practischen weg tot diplomatie, politiek en magistratuur. De gedeputeerden toch, vertegenwoordigers van den soeverein, leefden als zoodanig en voerden een staat, die vrij hoog was: elk der heeren had een kleine hofhouding van bedienden, een klein gevolg, en ieder hield op vorstelijke wijze dagelijks open tafel. Johan nu scheen takt en verstand te hebben, wist te hooren, te begrijpen en te onthouden en zoo kan men zeker zijn, dat hetgeen hij vertelt en goed- of afkeurt, afkomstig is uit den koker van verschillende personen van gezag, voornamelijk van zijn broeder den gedeputeerde. En daaraan ontleent het dagboek dan ook de hooge waarde, die ik geneigd ben er aan toe te kennen en daarom zal ik er ook telkens van ge-

bruik maken. Jammer genoeg kwam hij eerst laat in het leger, toen het beleg van Douay al was afgelopen. (1)

Ten slotte werd ik door den Directeur der Topografische Inrichting op welwillende wijze in staat gesteld om de nitstekende, mooi bewerkte atlas van Friex te raadplegen, (2) die naar aanleiding van dezen oorlog te Brussel is vervaardigd en heeft het bestuur uwer vereeniging mij in staat gesteld om een paar kaarten tot opheldering hiernevens te voegen.

Dat ik juist deze campagne koos, die niet bekend is door beroemde veldslagen of grootsche belegeringen stelle u niet teleur. Ook in dezen veldtocht is nog genoeg voorgevallen, dat pikant en vermeldenswaardig is.

Welk een geducht vijand spijt nederlagen en verliezen Frankrijk nog was in verbinding met Spanje, dat hadden de vorige campagnes en inzonderheid de laatste gotoond. Niettegenstaande de grootst mogelijke bezwaren, waarmede onze vijanden te kampen hadden gehad, die behalve in oorlogstegenspoed ook nog bestonden in gebrek aan weerbare mannen, in een ontzettende koude en daarop gevolgden natten zomer, zoodat de oogst totaal was mislukt, en in een hongersnood als gevolg daarvan, hadden de Franschen in 1709 nog veel gelukkiger oorlog gevoerd dan men had kunnen verwachten. »Let wel op», zegt de Raad van State (3) in zijn staat van oorlog voor het jaar 1710, dien hij in November 1709 inleverde, »dat zij in Portugal en Duitschland gelukkig den oorlog hebben gevoerd; dat zij in Catalonië en in Italië niets hebben verloren en dat een hardnekkige en bloedige slag noodig was om in de Zuidelijke Nederlanden nog die aanwinsten te doen, die wij gemaakt hebben.» En al was

(1) Zooals blijken zal uit de discussie naar aanleiding van deze studie heeft de overste der huzaren o. n. de heer De Bas nog opmerkzaam gemaakt op de papieren van de familie De Ranitz te Groningen, voer al met betrekking tot het beleg van Douay.

(2) Table der Cartes des Pays Bas et des Frontieres de France avec un Recuil des Plans der Villes, Sieges et Batailles, données entre les Hauts Allies et la France a Bruxelles ches Eugene Henry Friex Imprimeur du Roy, 1712.

(3) Lamberty, Mémoires pour servir à l'histoire du XVIII siècle, T. V. 453.

de vijand aan het onderhandelen gegaan en al had hij prachtige voorwaarden aangeboden, vernietigd was hij nog niet. Dat bleek al dadelijk uit zijn plan om zich in het bedreigde noordwesten van Frankrijk krachtig te doen gelden, ten einde te Geertruidenberg betere vredesvoorwaarden te bedingen. Maarshalk de Montesquion had daar alles in ontredde staat gevonden en vooral de vesting Atrecht, en om groote ongelukken te voorkomen had hij toestemming gevraagd op zijn voorstel om nieuwe linies te maken tusschen de Deule en de Leic (1). Dat was den Raad van State bekend (2) en ook, dat de Franschen zich met de levende strijdkrachten bezig hielden om zich in flinken staat van tegenweer te brengen ten einde een inval in het rijk nog dieper dan het vorige jaar te verhinderen, want al werd het maken van nieuwe linies aan Montesquion verboden, het hof volgde het advies van de Villars om de bedreigde plaatsen goed te versterken. Hoe hoog de nood dus was, hoe groot de nadeelen waren, in vorige jaren berokkend door contributies aan den vijand, overstroming, slechten oogst, zeeroof, handelsachteruitgang en nijverheidsverval, de Raad van State vond geen vrijheid om iets anders voor te stellen dan krachtig voort te gaan en spijt veler wensch den staat van oorlog niet te verminderen maar evenzeer te handhaven als te voren. Van een vermeerdering van onze en der Engelsche troepen met 20.000 man, waarvan de Fransche berichtgever spreekt, heb ik niets kunnen vinden. De Raad van State, die, zooals bekend is, de geheele intendance voor zijn rekening had, begon reeds tijdig met de voorzorgsmaatregelen ten einde de campagne zoo vroeg mogelijk te beginnen. Op verzoek van de beide opperbevelhebbers werd er gezorgd, dat er een grooter aantal karren aanwezig zou zijn dan het vorige jaar voor het vervoer der fourages, want, werden deze geleverd bij contract met de zoogenaamde entrepreneurs, voor het vervoer moest het leger zorgen. De Raad van State nu kocht 200 karren (3) meer

(1) Mémoires militaires, relatifs à la succession d'Espagne, Paris, 1859, T. X. 6.

(2) Lamberty. V. 451.

(3) Lamberty. VI. 91; volgens the Marlborough Dispatches, IV, 697 was het getal 300.

aan en bracht het getal op 650, terwijl vóór het begin der campagne een hoeveelheid van 20 millioen rations aanwezig was in de verschillende magazijnen. Voor 80.000 paarden zou er dus voedsel aanwezig zijn gedurende 250 dagen, wat per dag 22.000 ducats moest kosten. Moeilijkheden, die er rezen van de zijde van den koning van Pruisen werden uit den weg geruimd. Deze toch, zich beroepende op een testament van Frederik Hendrik, beschouwde zich als erfgenaam van Willem III en wou de Staten-Generaal, als executeurs van Willem's testament, dwingen om in den twist tusschen den koning en prins Friso voor hem partij te kiezen door de bedreiging zijn troepen uit het geallieerde leger te zullen terugtrekken, maar door tusschenkomst van de andere mogendheden werd deze kwestie uit den weg geruimd en konden de troepen blijven. De koning scheen te begrijpen, dat hij toch wel een gek figuur zou maken, als hij den oorlog staakte, omdat hem het zilveren vaatwerk van prins Frederik Hendrik niet werd overgeleverd, ten minste zonder resolutie of stellige verzekering van de Hoogmogenden scheen hij reeds tevreden met de belofte van alles later in orde te zullen brengen.

Kon men dus van de goede gezindheid alles verwachten, de medaille had ook haar keerzijde, want de staat der middelen liet niet alles toe, wat men wel wenschte om den Franschen koning tot een gewenschten vrede te bewegen. Overal was geldgebrek en de kleine provincies vooral hadden groote moeite om hun quoten voor den extra-ordinaris staat van oorlog op te brengen om de subsidies aan de verschillende vorsten te betalen, die hun troepen aan de groote Alliantie in dienst hadden gegeven.

Scheen de toestand der troepen na de voorjaarsmoustering door een der leden van den Raad van State over 't algemeen nog al bevredigend, er waren ook troepen zoo slecht, dat ze onmogelijk konden dienen, met name een paar Saxische regimenten te Mechelen in garnizoen, die geen kleeren, geen officieren en geen manschappen hadden, zooals ik vermeld vond (1).

(1) Van Borsssele van Geldermalsen aan Vegilin, 9 en 13 April 1710 (E = Eysinga-collectie).

En zou men al die troepen bij elkander kunnen houden? Dat zou grootendeels afhangen van de berichten, die men kreeg over den koning van Zweden, den genialen stijfkop, Karel XII. Er werd zoo veel verteld en, al was het niet alles waar, dat er aan geloofd werd, werkte al verlamvend. Van Fransche zijde scheen te zijn uitgestrooid, dat Karel XII bezig was een verdrag te sluiten met Lodewijk XIV en nu mocht een verstandige diplomaat als Goslinga zeggen (1): »de Franschen maken er veel te veel drukte van dan dat wij gelooven kunnen, dat de zaak voor hen zoo mooi zou staan,» men wist toch eigenlijk ook niet, wat hij al nitrichtte, en voor het geval Karel XII zich weer begon te roeren in het Noorden, moesten wij negen regimenten naar Pommeren sturen, die hier niet gemist konden worden, maar die men toch gereed moest houden.

Men had het plan gemaakt om zeer vroeg de campagne te openen, maar dit werd verhinderd, doordat de opperofficieren te lang wegbleven, die wel eens meer deden, wat zij verkozen. Den 19^{en} April, toen het leger te Doornik verzameld was, waren er nog maar twee aanwezig: graaf Tilly, de veldmaarschalk en generaal graaf Albemarle (2), en toch was een der gedeputeerden te velde reeds lang op zijn post.

De verwachtingen van den veldtocht waren niet gering. Dat was ook niet te verwonderen. Nu na den veldtocht van 1709 de koning nog geen bevredigende vredesvoorslagen deed, moest men nog krachtiger optreden. In den Haag had men het plan opgemaakt. Toen den 12^{en} April prins Eugenius daar was aangekomen, werd nog denzelfden avond ten huize van den Raadpensionaris Heinsius over de plannen beraadslaagd met Marlborough, die toen al lang in den Haag was, en met de Keizerlijke en Engelsche gezanten. Het plan was om te beginnen met Douay, dat men langs den waterweg reeds van Zeeland nit bereiken kon; vervolgens zou men Atrecht trachten in te nemen om zich zodoende den weg naar Parijs en den vrede te openen. Verder zou men Abbeville aan de kust in zijn macht zien te krijgen,

(1) Goslinga aan U. Aylva van Burmania, 7 Febr. 1710 (T = archief op Twickel).

(2) Vegilin aan Heinsius, 20 April 1710 (H = archief—van der Heim).

om dan, volgens Marlborough's biograaf (1), den veldtocht te besluiten met de verovering van Calais en Boulogne, maar ik geloof, dat dit laatste er a posteriori is bijgevoegd, zooals later zal blijken, waanneer dit punt ter sprake komt. Hiermee zouden gepaard gaan andere krachtige pogingen om Frankrijk ook in het zuiden moeilijkheden te berokkenen, een inval in Piemont in verbinding met een opstand der protestanten in de Cevennes, een aanval op Cette en in Spanje een poging om van Catalonië en Portugal uit op Madrid aan te rukken en zich bij die stad te vereenigen. Met die krijgsbedrijven buiten de zuidelijke Nederlanden zullen wij ons evenwel niet kunnen bezighouden.

Spoedig was men het met elkander eens geworden, wat zeker wel bevorderd zal wezen door de houding der Fransche onderhandelaars te Geertruidenberg. Den 14^{en} April gingen de beide prinsen, Marlborough en Eugenius, op reis en waren reeds den 17^{en} te Doornik om aanwezig te zijn bij de vereeniging der troepen tegen den 20^{en} en dadelijk te kunnen beginnen. Hoe groot het leger zou zijn, is mij niet precies gebleken; naar gissing was het 113.000 man, waarvan den 20^{en} April 84.000 in goeden staat gereed waren, behalve de cavalerie, die dit jaar slechter was dan te voren (2).

De beraamde snelheid van beweging in het eerste gedeelte der campagne was een voordeel boven de Franschen. Dezen, die naar de zijde van de zuidelijke Nederlanden zouden agereen met 180 bat^s. en 280 esc^s. (3), waarvan echter voor de garnizoenen 58 bat. en 47 losse comp. afgingen, waren lang niet tijdig genoeg gereed om de beide prinsen bij het begin enigszins te kunnen hinderen. Den 20^{en} April wanneer volgens maarschalk de Montesquion de Bondgenooten het leger grootendeels bij elkander zouden hebben, zou hij zelf niet meer dan 50 bat^s. en 78 esc^s. voor zijn verdediging kunnen gebruiken. Zijn plan

(1) W. Coxe. Memoirs of the Duke of Marlborough, London 1848, III. 38. Ook A. Arneth, Prinz Eugen von Savoyen II. 119, spreekt van een landing in Picardië om eerst Abbeville te veroveren en na inneming van Atrecht Calais en Boulogne te bemachtigen. Arneth heeft dit echter blijkbaar aan Coxe ontleend.

(2) Marlb. aan den Raadpens. 23 Apr. [1710] (11).

(3) Zie Aant. (1) blz. 379.

was om zich op te stellen achter de Scarpe en het kanaal van de Deule naar de Scarpe en vooral in de linie achter la Bassée en te trachten om zich daar te handhaven zelfs met risico van een slag. Moest hij terug, dan kon hij nog tijdig genoeg de garnizoenen, die hij ter versterking uit Aire, Béthune, Douay en Valenciennes had getrokken, laten terugkeeren en zelf zich op Douay en Béthune terugtrekken, waar het leger zich zou verzamelen. Aan het Fransche hof was men van oordeel, dat het voorgestelde plan best kon worden verdedigd met de daartoe aangewezen troepen, geholpen door het moerassige terrein en de inundaties van Valenciennes en Douay (1); maar de Bondgenooten waren hem veel te vlug af. Eer de Montesquiou al die troepen bij elkander kon hebben, was het bondgenootschappelijke leger al opgerukt en werd hij in zijn positie verrast door de komst der troepen.

Daarmede zou dan de veldtocht beginnen, maar er ging nog een voorspel aan vooraf, dat wij even moeten aankijken, voordat wij den veldtocht geregeld kunnen laten afspelen. Om de gemeenschap met die streken die men voor zijn plan de campagne had nitgekozen gemakkelijk en goedkoop te hebben, moest de waterweg zooveel mogelijk vrij blijven. Alles moest ongehinderd langs de Schelde vervoerd kunnen worden naar het in 1709 veroverde Doornik om van daar zonder bezwaren naar de legerplaats te worden gebracht. Graaf Albemarle, die alles voor den veldtocht in orde bracht, had er reeds op gewezen, dat bezniden Doornik een kasteel Mortagne lag aan Schelde en Scarpe, dat die gemeenschap zou kunnen bemoeilijken. Hij vroeg dus permissie aan den Raadpensionaris om dat kasteel te bemachtigen en kreeg van Marlborough het verzoek (2) om ook St. Amand te veroveren. In den nacht van den 13^{en} op den 14^{en} April ging Albemarle met eenige schepen de rivier op en verraste den vijand in het kasteel, die zich ten getale van 70 man gevangen gaf (3). Voordat Albemarle gelegenheid had om zijn plan op St. Amand te volvoeren, had de vijand, het

(1) Mém. milit., X. 16.

(2) Marl. Desp. IV. 703.

(3) Albemarle aan Vegilin 14 April 1710 (E.).

belang van den post begrijpende, het kasteel weer teruggenomen. Een dag daarna n.l. waren de commandant van Valenciennes, de chevalier de Luxembourg, en graaf de Broglie de rivier afgezakt en hadden na twee uur vechtens het kasteel weer genomen en de bezetting gevangen gemaakt. Tweehonderd man lieten zij er nu achter. Maar men kon het er niet bij laten. Den 18^{en} April rustte de Engelsche kwartiermeester-generaal Cadogan 12 schepen uit, waarvan 6 met kanonnen en 6 met manschappen, die de rivier weer opgingen. Het water stond hoog en men had tegenwind. De vijand, die daar geen last van had, omdat hij galjoten en dus roeivaartuigen had, maakte met zijn zestal schepen het hun vrij lastig, maar aan de overzijde van het kasteel waren kanonnen geplaatst, die hun vuur op de Franschen richtten, zoodat deze de rivier weer moesten oproeien. De vijand in het kasteel dorst toen den aanval niet afwachten en gaf het kasteel over en zich zelf krijgsgevangen. De verovering, waarbij vooral kapitein Mansfelt met zijn artillerie zich kranig schijnt te hebben gehouden, zoodat hij werd aanbevolen aan de Staten-Generaal, werd nu beter bevestigd (1). St. Amand bleef voorloopig ongehinderd.

Reeds drie dagen later werd de Montesquion in zijn plannen gedwardsboomd door de voortvarendheid der Bondgenooten, die, naar het schijnt, reeds 86.000 man bijeen hadden en daarmee de linies der Franschen wilden doorbreken ten einde hun veldoperaties te kunnen beginnen met de berenning van Douay. (2) Den 20^{en} April met het vallen van den nacht werden generaal Cadogan en de hertog van Wurtemberg vooruit gezonden met 15 Bat^{en} en 50 esc^{en}. om de pontons te leggen over het Deulekanaal tusschen Douay en Rijsel. Ze werden gevolgd door het leger onder Marlborough en Savoye. Ze marcheerden den geheelen nacht door en passeerden in den vroegen ochtend van den 21^{en} het kanaal, Marlborough bij Pont à Vendin, Eugenius bij Pont à Sault, omdat de beraamde overtocht bij Pont d'Oby bleek te leiden naar onbruikbare wegen.

(1) Vegilin aan de Staten Generaal, 20 April 1710. Verbael. Hs.

(2) Zoo was besloten in den krijgsraad, waar ook Tilly en Albemarle in waren gehoord. Vegilin aan Heinsius, 20 April 1710 (II).

De Montesquion, die, zooals wij gezien hebben, lang niet klaar was, lag bij Lens met slechts 34 batⁿ. waarbij in den loop van den dag nog negen kwamen, terwijl zijn cavalerie, 60 escⁿ. sterk, bij Béthune en bij Douay stond. Zonder een enkel kanon, zonder de bezettingen uit de omliggende plaatsen te kunnen gebruiken uit vrees dat deze werden afgesneden, dorst hij zich niet handhaven in zijn positie en trok op Vitry terug achter de Scarpe. Hij liet hiermede een goede gelegenheid voorbijgaan om de Bondgenooten te benadeelen, want het terrein was veenachtig en gedeeltelijk nitgegraven en de brug bij Vendin, waarover Marlborough trok, was zoo smal, dat slechts twee ruiters naast elkander konden passeeren. Deze troepen nu kampeerden zich in de vlakte van Lens tusschen Béthune met den rechter- en Harnes (bij het Deule-kanaal) met den linkervleugel. Den volgende dag, den 22^{en}, trokken ze in 8 colonnes naar Vitry en maakten zich meester van alle overgangen over de Scarpe. Zoodra men aan die zijde kwam, trokken de Franschen weer haastig terug over de Sausée naar Oisy.

De erfprins van Hessen werd den vijand met 18 escⁿ. nagezonden om zijn achterhoede te verontrusten, maar deze was al te ver weg en de nacht viel spoedig in. Zoo wordt ten minste gezegd; of dat wel precies zoo is, als de officieele stukken uitwijzen, zou ik betwijfelen. De erfprins was misschien wat baloorig. Hij had graag den vijand vervolgd en daarvoor 30 escⁿ. aangevraagd, maar spijt de toestemming van graaf Tilly slechts 18 gekregen. Hij beklagde zich daar ten minste over en verscheidene generaals gaven hem gelijk. (1)

Nog dienzelfden dag begon de berenning van Douay. Prins Eugenius kampeerde zich tusschen het Deule-kanaal (Pont d'Anby) en Vitry aan de Scarpe, waar de troepen van Marlborough lagen tot diens hoofdkwartier Goelzin aan het canal du Moulinet; van daar tot Pont à Rache (aan de Scarpe beneden Douay) lag een ander corps onder onzen veldmaarschalk graaf Tilly. Zoo was de stad dus ingesloten door drie leger-

(1) Vegilin aan Heinsius, 23 April (H), Heinsius aan Vegilin, 30 April 1710 (E). Marl. aan den Raadpens., 12 Mei [1710] (H.) verdedigt zijn houding en die van prins Eugenius.

korpsen, die door vele bruggen communicatie hadden en goede gemeenschap achter zich met Doornik en Rijsel. Mortagne immers was al veroverd en de vijand verliet nu van zelf St. Amand en Marchiennes, zoodat het beleg aan de oostzijde tegen een aanval uit Valenciennes gedeekt was (1). De Montesquiou durfde nu ook te Oisy niet blijven en liet den Bondgenooten ruim veld door op Atrecht en Kamerijk terug te trekken in afwachting van de nadere bevelen des konings en tot het geheele leger bijeen was.

Geen wonder, dat men in den Haag in zijn schik was en zich heel wat voorstelde van den veldtecht, te meer omdat men volstrekt niet had kunnen verwachten zonder een druppel bloedverlies meester te worden van de linies. Bij het plannen maken in den Haag had men gerekend 10,000 man er bij te zullen verliezen (2). Slingelandt meende zelfs, dat de belegeringen nu verder voornamelijk op kosten van het vijandelijk land konden plaats hebben (3).

Onverwijld werd nu het beleg begonnen. Reeds den 25^{en} April werd aangevangen met het maken der circumvallatie-linies, die zich nitsrokken van het kanaal bij Pont d'Anby naar de Scarpe bij Brebières, over dat riviertje heen bij Corbehem over Dertry tot het moeras van Sin. Aan den anderen kant van het moeras begon ze weer bij Lalaing tot Pont à Raches. Tusschen deze plaats en Pont d'Anby waren weer moerassen en lag het kanaal. Tegelijkertijd werden de inundatiesluizen van de Sansée bij Arleux gesloten, een kanaal gegraven om de rivier een andere richting te geven en het water afgetapt in de Sansée.

De infanterie met de hoog noodige cavalerie werd binnen die linies gelegd; de andere cavalerie trok achterwaarts naar den kant van Marchiennes, omdat daar beter gelegenheid was om te fourageeren. De troepen, die onder generaal Doph van den Maaskant nit hun winterkwartieren waren gekomen, moesten terugblijven bij Doornik en Rijsel ten einde het verwachte be-

(1) Lamberty VI, 93. Mém.: milit: X. 16—22. Verbaal, Hs. Desp. V. 1.

(2) Burmania aan Vegilin, 26 April 1710. (F).

(3) Slingelandt aan Vegilin, 23 April; Hop aan Vegilin, 23 April 1710. (F).

legeringsgeschut en de ammunitie een ongehinderden doortocht te verzekeren.

Zoo waren dus de Bondgenooten geheel en al gereed om de loopgraven te openen, toen de vijand nog volstrekt niet gereed was en bovendien in zijn plannen werd gedwarsboomd. De troepen, die eerst bijeen zouden komen in de vlakte van Lens, moesten zich nu weer verzamelen bij Peronne. Vóór den 15^{en} Mei kon geen goed leger bij elkaar wezen en dan nog zou het leger volgens de berekening van de Montesquiou niet grooter wezen dan 64.500 man (1) en eerst tegen het einde der maand Mei kon alles bij elkander wezen d. i. omstreeks 77.000 man.

Vegilin overdreef dus niet, toen hij naar den Haag schreef, dat hij verwachtte binnen drie weken van de vesting meester te wezen, nog voordat de vijand met zijn ontzettingsleger klaar zou kunnen zijn (2). Daarin vergiste hij zich evenwel, want het beleg duurde juist een maand langer dan de berekening. Eerst den 25^{en} Juni werd de chamade geslagen. Wat de reden was, zonden wij niet zoo gemakkelijk gissen, als Johan Vegilin niet juist op den dag der chamade was aangekomen en zijn dagboek, ongewild enfant terrible, ons daarvan niet het een en ander vertelde. Dadelijk na de overgave ging hij alles eens opnemen „om met meer fondement ook te kunnen raisonneeren over het attacqueeren van die plaets, dewelke van een yder soo gedesavoneert wert en sekerlijk niet sonder reden.” De stad, beter van levensmiddelen en ammunitie voorzien, dan van manschappen — er waren 7.500 man onder bevel van d'Albergotti in de stad en in het fort de Scarpe — werd van twee zijden aangevallen, maar niet aan de zwakste. Men had zich daarin vergist. De opperbevelhebbers hadden de verkenning opgedragen aan den ingenieur-directeur-generaal des Rocques. Deze had gezegd, dat er aan de porte de notre Dame gemakkelijk één attaque kon worden gemaakt en aan de porte d'Esquerehin één of twee, maar dat hij weinig verschil zag. Om te minder troepen te hoeven gebruiken, was besloten de beide attaques aan de porte d'Esquer-

(1) 130 bat. en 190 esc. maar ze waren niet compleet; de bat. schatte hij op 350, de esc. op 100 man.

(2) Aan Heinsius, 4 Mei 1710 (H). Heinsius aan Vegilin, 7 Mei (E).

chin te doen, en dat was juist de sterkste zijde. Des Rocques had zich laten misleiden door een verkeerde kaart, want hij had gedacht, dat er aan de porto de notre Dame nog een hoornwerk was, dat niemand later vond. Het terrein aan deze zijde was veel hooger en dus ook gemakkelijker, en de inundatie voor de contrescarpgracht was smaller dan aan de andere zijde. Het contrescarp was slecht en de wal alleen beschermd door een ravelijn, dat niet bestreken werd door een ander werk, terwijl aan den anderen kant vijf ravelijnen waren. De wallen waren zeer schuin, zoodat men ze gemakkelijk kon bestormen, en de muur, die er bovenop stond, was 9 à 10 voet van de kruin verwijderd.

Of dit werkelijk de reden is, kan ik onmogelijk constateeren; dit kan ik alleen zeggen, dat op de door mij gebruikte kaart het hoornwerk aan de porte de notre Dame ook is geteekend. Nergens anders dan in het journael van Johan Vegilin heb ik er iets van gevonden.

En of ook niet het energiek optreden van den vijand den voortgang zeer bemoeilijkt? Laten wij zien. Aan de zijde van de porte d'Esquerechin werden dus twee attaques gemaakt, waarvan het commando werd opgedragen, de linksche aan den prins van Oranje, toenmaals prins van Nassau geheeten, de rechtsche aan den vorst van Anhalt, later beter bekend als de oude Dessau, die zich reeds bij Turyn roem had verworven. In den nacht van den 4ⁿ op den 5ⁿ Mei werden de loopgraven geopend zonder veel bloedverlies. Aan de rechtsche attaque werd in 't eerst vlug voortgewerkt, zoodat men op den 7ⁿ Mei reeds op 200 pas van de palissaden van de contrescarp was genaderd. Aan de linker attaque was men daarin gehinderd door een hevigen nitval van den vijand van binnen, die met een duizendtal grenadiers en twee escadrons dragonders aanviel op een Engelsch regiment, dat in de loopgraven bezig was. Een te hulp snellend Zwitsersch regiment sloeg den vijand wel weer terug, maar men verloor 12 officieren en 150 minderen (1). Men herstelde de schade en ging geregeld voort, zoodat men

(1) Marl. Desp., V. 19.

in den nacht van den 17ⁿ en 18ⁿ Mei de gracht voor de contrescarp kon vullen op vier plaatsen. Hetzelfde gebeurde een paar nachten later aan de rechter attaque, alles onder dekking van het geschut, dat inmiddels was aangekomen. Wel had de vijand dat trachten te vermeesteren gedurende den aanvoer langs de Schelde, door eenige galeien van Condé nit te laten afzakken, maar de toelag was mislukt. Vegilin, die daarvoor naar Doornik was gegaan, en Marlborough hadden gezorgd, dat er een aantal karren gereed was om de stukken (1) over land te vervoeren, zoodat men sedert den 14ⁿ van beide attaques met 24 kanonnen den vijand had beschoten. Een uitval om de Bondgenooten te verjagen van de contrescarp, waar zij zich gelogerd hadden, gaf geen resultaat.

Buiten de vesting had de vijand alle krachten ingespannen om deze voor de Bondgenooten, zoowel als voor de Franschen zoo belangrijke vesting te ontzetten. Aan het hof van Versailles, waar de opperbevelhebber voor dien veldtocht, markies de Villars, nog vertoefde, werden allerlei plannen beraamd. Hij rekende als volgt: wanneer het leger bij Peronne bijeen is, dan kan het leger naar twee kanten tot ontzet oprukken. Vooreerst kan het leger van de zijde van Kamerijk marcheeren naar de Schelde, die overtrekken tusschen Bonchain en Valenciennes, maar dan moest men die rivier tweemaal overtrekken door een moeilijk voor de aftapping der inundatie doorgraven terrein, dan konden de Bondgenooten hen reeds van verre zien aankomen en de passage over de rivier betwisten; het andere plan, dat de Villars ook *koos*, was om de Scarpe in Atrecht over te trekken en langs de linkerkzijde van deze rivier recht op het belegeringsleger aan te rukken (2).

In beide gevallen hadden intusschen de beide opperbevelhebbers voorzien. Reeds den 8ⁿ Mei was tusschen Henin Liard en Vitry een terrein gemarkeerd (3), waar het leger van prins Eugenius zou kampeeren, als de vijand van Atrecht kwam;

(1) Ten getale van 200, waaronder 80 vier-en-twintig-pouders, met veel ammunitie.

(2) Mém. milit., X. 30.

(3) Verb. Hs.

den 14ⁿ was hetzelfde gebeurd aan den kant van Valenciennes tussehen Scarpe en Schelde, zoo de vijand toch onverhoopt van dien kant mocht komen (1). Dit kamp werd niet zoo versterkt, daar de natuurlijke sterkte grooter was.

De Villars verhaaste zijn vertrek naar het leger, niettegenstaande hij nog niet genezen was van zijn wond bij Malplaquet; en hoewel de troepen nog niet bijeen waren, kwam hij reeds den 14ⁿ te Peronne. Den 22ⁿ en 23ⁿ Mei hield hij revue over de troepen, die toen 84.000 man in aantal waren. Naar het beslist optreden van beide kanten te oordeelen, zou men spoedig een slag kunnen verwachten (2) en Slingelandt was er benauid genoeg voor, dat het zoo ver zou komen. Wat zou er immers al kunnen gebeuren in geval van een nederlaag, nu men nog aan 't onderhandelen was? Toch moest men er op voorbereid wezen, want de Villars had een brutaal plan voor, dat hij tegen het advies van Berwick en de Montesquiou wist door te zetten en waarop hij approbatie kreeg uit Versailles. Zijn doel was niet louter om met verschillende groote troepenafdeelingen te verkennen, die gemakkelijk op een afstand konden worden gehouden, maar dit te doen met het geheele leger. Kwam men niet tot een slag, men zou ten minste aan de eigen manschappen vertrouwen inboezemen, den vijand intimideeren door de flinke, cordate houding, men zou den belegerden moed inspreken en den belegers door noodzakelijk grootere voorzichtigheid veel moeite veroorzaken.

Na eenige bewegingen op de vlakte tussehen Kamerijk en Atrecht trok het leger den 28ⁿ Mei naar de Scarpe om bij Atrecht over te trekken. De bruggen werden dien dag vast gelegd. De Bondgenooten namen dadelijk hun maatregelen om het gemarkeerde kamp aan den linkeroever van de Scarpe te bezetten en zelfs uit te breiden. Savoye stond op den rechtervleugel tot het moeras van Montigny of Henin Lietard, en naar gelang deze zich met zijn troepen van Vitry verwijderde, schoven de troepen van Marlborough met den rechtervleugel

(1) Marl. Desp. V. 26.

(2) Slingelandt aan Vegilin, 14 Mei 1710 (E). Heinsius aan Vegilin, 21 Mei 1710 (E).

meer voorwaarts in aansluiting aan den linkervleugel van Savoye. Den volgenden dag trok de Villars de Scarpe over en plaatste zijn leger op drie kwart mijl beneden Arras met den rechtervleugel tegen de Scarpe bij Fampoux, met den linker tot Mont St. Eloy. (1) Maar nu zag de Villars ook goed de moeilijkheid van een aanval, want de geheele linie der Bondgenooten, van drie uur lengte, bestond uit redans, waarop de kanonnen werden gesleept, en daartusschen stond de cavalerie, terwijl er bevel werd gegeven om 's nachts de redans door een linie te verbinden. Villars begreep, dat hij in veel te ongunstige positie was voor een aanval. (2) »Uwe troepen», schreef hij aan den koning den 31^{en} Mei, (3) »zijn in goeden staat, maar om aan te vallen op een linie met kanonnen versterkt, waarvan wij vijftien schoten moeten afwachten, eer wij er in kunnen komen, dan aan te vallen op troepen, die gedekt staan en op een cavalerie, die tusschen de redans ons kan aanvallen, daarvan kon wel eens een groot échec het gevolg zijn.» De koning begreep de moeilijkheid en ried aan om den vijand dan zooveel mogelijk in zijn beleg te verontrusten, en daarmee hield de Villars zich verder bezig. Al dadelijk gaf hij gehoor aan den last zijn konings door een aanval te beproeven op den slecht versterkten post bij Pont à Vendin, waarover de communicatie met Rijsel plaats had, maar de twee commandanten hadden de zwakte van dit punt ingezien en zonder hun linie van slagorde te veranderen lieten zij de 4000 Paltzische troepen, onder generaal Vehlen uit de winterkwartieren komende, daar ophouden en post vatten. Zoo werd zelfs geen poging gewaagd. Prins Eugenius scheen een aanval te willen wagen als de vijand terug trok, maar hij stond alleen met zijn voorstel. (4) De Villars had intusschen gelijk, want hij had de Bondgenooten geïntimideerd. Prins Eugenius, die tegenover den hertog had volgehouden, dat de vijand de Scarpe niet over dorst, verloor zijn

(1) Volgens de kaart moet de opgave Mont St. Eloy foutief zijn.

(2) Verb. Hs.

(3) Mém. Milit. X. 38.

(4) v. Arneth, II. 126.

weddenschap en Marlborough zag zijn schatten vermeerderd met de duizend guineas, die er op gesteld waren. (1)

De belegering ging intusschen geregeld voort. Een twintigtal batⁿ, die aan de attaques waren onttrokken voor het defensieleger, kwamen weer terug; maar de voortgang was erg langzaam. Van een overgave vóór het einde van Mei was geen sprake meer en men deed zelfs geen poging meer om te gissen, wanneer dit werk een einde zou nemen. (2) Den 25ⁿ Mei was men bezig met de descentes in de tweede contrescarpgracht aan de rechterattaque, terwijl men links tot de palissaden op de contrescarp kwam en daar een paar dagen later een logement maakte. Eerst den 29ⁿ Mei kon men aan de rechterattaque post vatten op de tweede contrescarp. Zeer langzaam ging men toen vooruit met de pararellen; het vuur van de vesting was moorddadig en doodde of ontwapende heel wat manschappen en ingenieurs, en ook was de vijand aan het minceren gegaan. Het duurde tot den 3ⁿ Juni eer men een paar bruggen over de contrescarpgracht gemaakt en behoorlijk gedekt had.

Maar de vijand rustte niet, want de Villars ziende, hoe kranig de bezetting van Douay zich weerde en de overgave zoodoende lang tegenhield, werkte steeds voort aan plannen om de overwinning door de Bondgenooten duur te laten betalen. Zooals men weet, was de inundatie van de Scarpe afgetapt door het water van dat riviertje met een kanaal af te leiden naar de Sensée. Nadat den 2ⁿ Juni Marlborough en Tilly den post van Biache hadden bezocht, een plaatsje aan de Scarpe tusschen Arras en Vitry, waar het bedoelde kanaal begon, en daar een versterking hadden gelegd van 80 man, werd in den nacht van den 2ⁿ op den 3ⁿ een aanval er op gedaan en gaven zich de 200 man, die er lagen, gevangen. De Franschen maakten dadelijk gebruik van dit voordeel door het afwateringskanaal te verstopen en dijk en sluizen in de rivier te openen ten einde het belegeringskamp beneden Vitry overlast van water te bezorgen. Dit feit, waarvan aan Fransche

(1) Mém. Milit. X. 39.

(2) Marl. Desp. V. 36.

zijde met veel ophef wordt melding gemaakt, is, geloof ik, niet van die beteekenis, die er aan gehecht wordt. Vooreerst waren er ook nog sluizen te Vitry en voor deze vernield waren door den sterken aandrang van het water, waren er coupures in den dijk gemaakt en hielp het overstromende water zelfs het belegeringskamp dekken. Bovendien werd reeds den volgenden nacht de post hernomen en de werken hersteld. Wel bedoelde de Villars door een beweging met zijn linkervleugel naar voren naar Lens om de Bondgenooten weer buiten het kamp te lokken, maar dat gelukte niet, evenmin als een poging der Bondgenooten om Yperen te verrassen ten einde aan de Franschen afleiding te geven. (1) En de vijand moest er aan gaan denken de garnizoenen terug te zenden, waarvan hij de omliggende plaatsen beroofd had om, voor het geval de vesting zich overgaf, voor een verrassing op zijn hoede te zijn. Albemarle kon dan ook terecht aan den madpensionaris schrijven: (2) »Ik geloof, dat ze beginnen in te zien, dat wij te voordeelig geplaatst zijn, dan dat zij er nog aan denken om ons aan te vallen en dat zij ons rustig het beleg zullen laten voortzetten. Als de ingenieurs er nu maar van profiteerden, zou dat een mooie gelegenheid zijn, maar tot mijn spijt, moet ik zeggen,

(1) Marl. Desp. V. 49. Chancelos aan Vegilin 10 Juni 1760 (E). Als een curieus bewijs van de schrijfsmanier van die dagen geef ik er copie van: Monsieur. Jay voulu execute sette nuit le dessein sur ijpreiant parle la nuit de devan au capitaine france, quy devez nous fasilite lantreprise, il set a la verité trouve au mandemans que ie luy aves donne et a 2 heure ce matein il savanca a la poste avecq 20 homme pour ce faire ouvrir la porte estant soutenu par le colonel chavary avecq 100 homme l'on ouvrit a la verite la Barriere du chemeins couvert et ce capitaine y entra avecq ce 20 homme et 8 Chevos du detachment de valet quy at perte (?) a varneton desque cela fut entre a la Barriere les Enemis qui y aves du monde firent p[1]usieurs coup de fusy et gernade et dens le mesime temps 10 ou 12 coup de canons ce quy me fait croire que nous avons este trays par le capitaine france ou par quelques autres il nous manque et quelque soldat de la Compaigny de Chavary et les 8 chevos du regiment de valet nous ne savons pas encore sy ce capitaine est pris ou tués ou sil set ietes volontairement dans la place, ie le saure anjourdny et iauray Monsieur lhonneur de vous le mande ie ranvoy a Milord Ducq la promesse que le prince et vous Monsieur aves fait en sa faveur . . .

(2) 9 Juni, 1710 (H).

dat er geen geringer voortgang kan zijn dan bij dit beleg." Ook Vegilin had reeds gezegd (1) te vreezen, dat de ammunitie voor het geheele jaar alleen door dit beleg zou worden verplond. Maar of alles wel de schuld alleen van de ingenieurs was, zooals Albemarle meent en ook Marlborough zich soms nitlaat? Wij komen er straks nog op terug, maar kunnen nu al zeggen, dat een voorname oorzaak was het groote weerstandsvermogen van de bezetting van Douay, waarop men niet had gerekend.

Den 4ⁿ Juni was men aan de linkerattaque van den prins van Oranje genaderd tot den bedekten weg, maar eerst den 7ⁿ had men een logement gemaakt. Door het schieten, vuren met granaten, werpen van steenen, weghalen van fascinen met haken werd men herhaaldelijk genoodzaakt terug te gaan uit de plaats, die men reeds had bezet. Den 9ⁿ Juni was men in staat om er een batterij te maken, die den volgenden dag geopend werd en den bedekten weg en de gracht bestreek, maar toch kregen de grenadiers, die in den bedekten weg hadden post gevat weer bevel om dien te verlaten. Den 14ⁿ Juni vatte men aan de rechterattaque ook post in den bedekten weg en werkte er aan een batterij tegen het ravelijn, die den volgenden dag met 7 stukken werd voorzien, zoodat den 16ⁿ Juni algemeen begonnen werd met bres te schieten, want ook aan de linkerzijde was een batterij van 13 stukken in gereedheid gebracht en een kleine van vier.

De kommandant d'Albergotti was dien dag in de gelegenheid om de Villars te waarschuwen, dat hij het niet lang meer zou kunnen volhouden door het groote verlies aan manschappen en weldra de vesting moest overgeven, wilde hij de troepen niet krijgsgevangen laten maken. De Fransche berichtgever spreekt (2) ook van klachten over gebrek aan ammunitie in de vesting. Zooals wij straks zullen zien, was dat niet geheel juist. De Villars nam dus zijn maatregelen om te zorgen, dat een nieuw beleg niet gemakkelijk werd ondernomen. Met uitdrukkelijken last van zijn vorst om geen slag te wagen dan om een nieuw

(1) Aan Heinsius, 29 Mei 1710 (II).

(2) Mém. milit. X. 45.

beleg te voorkomen nam de Villars een andere positie in met zijn leger. Het lag voor de hand, dat Atrecht of Kamerijk of misschien ook Valenciennes aan de heurt lagen en, zooals wij zullen zien, was dat ook juist, want men had het oog op Atrecht geslagen. Daarom ging de Villars den 17ⁿ uit de positie die hij in den laatsten tijd had ingenomen, trok de Scarpe over en plaatste zich tusschen Mouchy le Preux en Oisy met den rechtervleugel met de Sensée in het front, en strekte zijn linie op een lengte van 10 mijlen uit tot Valenciennes toe. De bruggen naar die plaats werden alle afgebroken. Op die wijze was hij in de nabijheid van de drie bedreigde steden, maar daarentegen had hij de steden aan den anderen kant van Douay: Béthune, Aire en St. Venant geheel van bedekking ontbloot. Dit was dan ook de reden, dat hij zich niet ingroef en geen retrenchementen maakte, want voor een overval was hij genoegzaam door de natuur gedekt en een versterkte linie zou hem verhinderd hebben op Béthune vlug genoeg aan te rukken, als de Bondgenooten soms daarheen trokken. Den nacht, nadat de Villars zich verplaatst had, volgde Marlborough ook en verlegde zich met de ruitery tusschen Vitry en Arleux; zijn infanterie volgde den 18ⁿ, maar Savoye bleef in de versterkte linie tusschen Vitry en Henin Liétard.

Met woede ging de vestingoorlog voort. De kleine batterij tegen den hoofdwal liet de vijand vernielen door een mijn, maar zij werd den nacht daarop tusschen den 17ⁿ en 18ⁿ hersteld. Terwijl men de ravelijnen beschoot, maakte men vier descentes in de gracht, die zeer moeilijk waren door de gesteldheid van den grachtsmuur.

Den 19ⁿ 's avonds werd er gestormd aan den linkerattaque en op twee ravelijnen post gevat tegenover de bres in den hoofdwal. Dit succes was verkregen met een verlies van 6 à 700 man (1). De vijand trachtte het verblijf daar onmogelijk te maken door het logement te doen springen. Het gelukte echter niet; in de gaten werden nieuwe logementen gemaakt, waarop

(1) De Fransche geschiedschrijver meent, dat de storm dien avond werd afgeslagen, maar twee dagen later gelukte. Volgens het Verbael der Ged. gebeurde het feit op den 19en.

de vijand het vuur uit de vesting richtte door nieuw gemaakte schietgaten. Aan de rechterattaque was men zoo ver nog niet gekomen. Daar werkte men aan de descentes in de gracht tegenover de beide ravelijnen en aan een paar kleine batterijen, die in de place d'armes van den inspringenden hoek werden gemaakt, maar door den vijand werden vernield. Den volgenden dag waren ze weder in goeden staat gebracht. Toen op den 23ⁿ de bruggen voltooid waren, werd den 24ⁿ de storm aan de rechterattaque gewaagd met gevolg dat men ook daar zich van twee ravelijnen meester maakte met verlies van twee ingenieurs die gedood, en drie, die gekwetst werden. Hoe groot het verlies aan manschappen was, heb ik niet vermeld gezien: de Fransche berichtgever spreekt van 1200 man. En de tegenstand was ook geweldig geweest. Hoewel er slechts 50 man in de ravelijnen waren, omdat de communicatie met den hoofdwal was verbroken, had men vijf uur noodig gehad om er post te vatten; zoo hevig was het vuur uit de vesting (1). Den volgenden nacht was men bezig aan de linkerattaque om de gracht te vullen niettegenstaande de steenen van den vijand, waarop den 25ⁿ de kommandant eindelijk de chamade liet slaan. Bij de onderhandeling deed d'Albergotti nog een poging om den vijand op te houden door alleen te spreken over de vesting en niet over het fort de Scarpe. Daar wilde men van de zijde der Bondgenooten niet van hooren, want het fort was tegelijkertijd belegerd. Op zich zelf niet groot en niet sterk genoeg om een geregeld beleg te kunnen doorstaan — in gewone tijden was er maar plaats voor één bataillon (2) — hadden de Bondgenooten reeds te voren het verblijf onmogelijk gemaakt door het rivierwater op te houden door een dijk bij Pont à Raches en den

(1) Mém. milit. X. 49.

(2) Volgens Journal van Johan Vegilin: „een irreguliere Pentagone, met goede bastions na de oude mode versien, gemaakt door den Koning van Frankrijk a^o 1672, naer twee jaer daer aen te hebben laten arbeyden. De situatie geeft sekerlyk te meer sterkte daer aen als de werken selfs, synde nae de kant van Ryssel selfs met geen ravelyn tusschen de twee bastions naer alleenlyk met een goedt contrescarp is versien. Dog het is onmogelyk dat het daer kan geattacqueert worden wegens het laeglant, 't geen meest onderwater kan gebragt werden.”

vijand zodoende te noodzaken „in 't corps van de plaats te wijken en zich over te geven, zonder dat men veel ceremonies behoeft te maken.” (1) Daarvoor had men daar 8 à 10.000 man ter dekking afgezonderd. Het water was reeds aan het rijzen, maar men was nog niet gereed, toen de chamade werd geslagen. Natuurlijk dus, dat men er niets van wilde hooren om het fort van de capitulatie uit te zonderen, al was het ook niet direct aangevallen en dat men dreigde om de vijandelijkheden weer te beginnen. De bezetting zou dan krijgsgevangen zijn gemaakt en daarmee aan het Fransche leger een élite van de infanterie zijn onttrokken. d'Albergotti moest dus toegeven en de capitulatie werd gesloten. Den 29ⁿ zou de vijand met alle krijgseer uittrekken met medename van twee mortieren en zes kanonnen en van vivres voor twee dagen; op dezelfde voorwaarden mocht het fortgarnizoen met twee stukken uittrekken, tot Kamerijk door een voldoende escorte begeleid (2). Kapitein Kretschmar van de gardes, die het heuglijk bericht aan de Staten-Generaal mocht brengen, ontving daarvoor als belooning een gouden keten en medaillon ter waarde van f 1800. Hartelijk had men naar den uitslag verlangd, want de vredesonderhandelingen waren er door vertraagd. De toon der Franschen te Geertruidenberg was weer wat hooger geworden (3).

Den 29ⁿ trok de vijand de stad uit, omstreeks 5000 in getal met de bagage, de paarden en toegestane kanonnen (4). De vijand zou 2500 man hebben verloren, terwijl het beleg den Bondgenooten kwam te staan op 7000 man (5) en vijf en twintig ingenieurs (6). Zoo straks heb ik twijfel geopperd, of er wel gebrek aan ammunitie was in de stad. Ik deed dat op gezag van Johau Vegilin, die ons de lijst geeft van al wat er nog gevonden werd en die in de eerste bijlage is te vinden.

Een paar dagen later, den 2ⁿ Juli, trokken de beide opper-

(1) Verb. Hs.

(2) Lamberty VI. 96 s. s.

(3) Heinsius aan Vegilin, 25 Juni 1710 (E).

(4) Volgens Verbael p. m. 4000 man Joh. Vegilin telt 5071, wat overeenkomt met het getal in de Mém. milit. X. 50 opgegeven.

(5) Volgens Joh. Vegilin; de Mém. milit. geven 12.000 man op.

(6) Vegilin aan Heinsius, 26 Juni 1710 (H).

bevelhebbers de stad binnen. Ze werden daar verwelkomd door den magistraat en ieder met 12 flesch wijn beschonken. Achtereenvolgens kwamen allerlei autoriteiten en zoo ook de afgevaardigden der universiteit. Eigenaardig was de toespraak van den rector magnificus, die in allerlei loftuitingen op Marlborough uitweidde en daarbij van den man, die even beroemd is om zijn krijgstalent als om zijn hebzucht, in eens zeide »qu'il étoit éloigné de l'avarice», »'t geen" (1), zegt Johan Vegilin, »een algemeen mouvement onder de toehoorders veroorzaekte". Vreemd was het, dat de Gedeputeerden werden voorbijgegaan bij die huldebewijzen en dat geen opheldering werd gevraagd: zij hadden toch de capitulatie mede ondertekend en ook de militaire bevelhebbers benoemd. Daarvoor werden aangewezen als gouverneur de Hompesch, als majoor de ingenieur Hertel, als gouverneur van het fort Des Rocques.

De bezetting van zulke openstaande plaatsen was al lang vóór de overgave een punt van besprek, overleg en briefwisseling. De benoeming, waarover nog wel eens ongenoegen was geweest met de bondgenooten, scheen thans geheel te worden overgelaten aan de Republiek. Althans men solliciteerde bij de Hoogmogenden, men vroeg om recommandatie bij de gedeputeerden en, aangezien het geen onvoordeelig baantje scheen te zijn, waren er veel liefhebbers onder de opperofficieren en werd ieder voor zijn bewezen diensten op zulk een wijze beloofd. Moeilijk nu was het nit te maken, wie er voorgingen. Algemeen was men van opinie, dat zulke posten moesten worden gegeven aan de Lt. Generaals der infanterie (2). Wel was men soms daarvan afgeweken om de groote verdiensten van cavaleriegeneraals, maar dat gaf groote ontevredenheid, zooals bij deze gelegenheid. De verdiensten van de Hompesch in het open veld en het besef, dat men zulke officieren moest aanmoedigen, hadden

(1) In de toespraak bij Lamberty, VI. 104. staat alleen: „... un Heros sage, modéré, juste, affable, genereux, et aussi éloigné de la Cruauté que de la Debauche." Is dit misschien de officieele waarheid, die niet altijd de werkelijke is?

(2) Vegilin aan Heinsius, 4 Mei 1710 (H). Slingelandt aan Vegilin, 17 Mei 1710 (E).

de schaal te zijnen voordeele doen overslaan en hem doen stellen ook boven den erfprins van Hessen, die door zijn zwager den prins van Oranje werd gepousseerd, doch zooals men denken kan zonder succes. Maar het was ook verdrietig voor de infanteriegeneraals; als de overtuiging bestond, dat het was »le sang et le suc et l'unique esperance de l'infanterie" (1) en ze toch moesten »sien, dat de cavallery soo met de vetste gouvernemen-ten worden voorsien . . . [daer] het redelijk [is], dat diegene, welke daogelijks in de trencheen moeten gaen, mede deel aen de buyt hebben." (2)

Geheel anders scheen men te denken over de begeving der posten van major de place aan Hertel en van fortgouverneur aan Des Rocques. Dat was iets nieuws, maar algemeen onder de regeeringspersonen werd deze beschikking goed gevonden, vooral omdat men hierin een middel had om de zoo miskende ingenieurs ten minste eenigermate schadeloos te stellen vooral het verdriet, al de teleurstelling en de achteruitzetting, die hun deel schenen te zijn. Reeds elders (3) is er op gewezen, hoe ellendig de toestand van de ingenieurs in het leger toenmaals was. Slecht bezoldigd, aan de grootste gevaren blootgesteld, waren ze in het leger niet geteld en werden meestal door andere officieren geschouderd. En toch waren er, zooals zich laat denken, zeer bekwame mannen onder. De hoofdoorzaak was, dat die menschen geen militairen rang in het leger hadden, althans geen, die overeenstemde met hun bekwaamheden en met de diensten, die van hen werden gevergd. En of onze staatslieden er al op aandrongen om den ingenieur-directeur-generaal Des Rocques tot brigadier te maken, Hertel tot kolonel en eenige anderen tot luit.-kolonel, ik heb niet kunnen vinden, dat er eenig ander gevolg (4) aan is gegeven, dan dat er een voorstel tot verhooging der ingenieurs is ingediend in den Raad van State door het lid voor Gelderland Van Borssele tot Gelder-

(1) Vegilin aan Heins., 4 Mei.

(2) Burmania aan Vegilin, 2 Juli 1710 (E).

(3) Gids 1887. Het jaar 1709.

(4) Slingelandt, spreekt in zijn Staatkundige Geschriften III. 63. v. niet van militaire rangen bij de ingenieurs.

malsen en dat dit commissariaal is gemaakt (1). Geen wonder dus, dat het eenerzijds moeilijk was om goede ingenieurs te krijgen en dat anderzijds de bekwaamste hunner den dienst wilden verlaten, als zij er kans toe zagen, zooals Hertel, die in Deenschen dienst wilde overgaan; of dat men hen werkelijk naar de oogen moest zien (2) en meer van hen dulden dan dienst en krijgstucht wel toelieten; en zoo zullen wij straks een voorbeeld zien hoe Des Rocques, slechts een luit.-kolonel, de opperbevelhebbers ringeloorde en naar zijn pijpen liet dansen.

Iedereen wist dus wel, dat de benoeming van de twee Ingenieurs-directeuren te Donay en in het fort niets anders beteckende dan een kleine vergoeding voor groote verdiensten, die op andere wijzen niet vergolden werden, en de publieke opinie had er vrede mee (3). Geen wonder, dat zij, blootgesteld aan de miskennis dergenen, die in rang hooger, in bekwaamheden veelal hun minderen waren, en overtuigd van hun onmisbaarheid, zich meer voelden dan geoorloofd was en soms dwaze dingen deden. En als Hertel bij afwezigheid van den gouverneur zich te Donay als kommandant beschouwt en een kapitein tot majoor bevordert, dan mag Hop op de hem eigen krasse manier zeggen: (4) „ik geloof, dat de kerel gek is”, wij begrijpen er ook uit, hoe verkeerd het was om menschen, van wie zoo veel afhing, wier diensten men zoo noodig had en die zoo veel bekwaamheid hadden, in zulk een ondergeschikte positie te laten. Misschien merken wij nog wel hier en daar op, hoe men hen bejegende.

De Villars had de bedoelingen der Bondgenooten goed begrepen en even goed zijn maatregelen genomen. Daar was al

(1) Bij Hop, Slingelandt en Geldermalsen. Geldermalsen aan Vegilin, 28 Mei 1710 (E).

(2) Vegilin aan Heinsius, 23 April 1710 (H); Wassenaer aan Vegilin, 26 April 1710 (E).

(3) Vegilin aan Heinsius, 26 Juni 1710 (H.)

(4) Hop aan Vegilin, 23 Juli 1710 (E). Hierin staat ook een staaltje, hoe vreemd er met de promotie werd omgesprongen. Een ingenieur was voorgedragen voor een promotie tot f.400, maar werd tegengewerkt omdat hij een neef van een der regenten, ook een ingenieur, had gekrenkt. Werkelijk werd hij gepasseerd, als blijkt uit: Hop aan Vegilin, 6 Aug. 1710 (E).

lang over gecorrespondeerd (1) en gesproken en was men na de overgave van Douay al in twijfel, of het mogelijk zou wezen om het beleg van Atrecht te ondernemen, men had het plan nog niet opgegeven. Men wist, dat de Villars alles zou in het werk stellen om dat te verhinderen en dat dus alles van de wisselvalligheid van een veldslag af hankelijk werd gemaakt. Maar daarmee moest men voorzichtig wezen en uit den Haag (2) kwam dan ook de waarschuwing, dat met den gelderisis in ons land en den politieken crisis in Engeland men moest zorgen niet meer te verliezen dan te winnen (3), te meer omdat Marlborough's invloed op het leger ook verminderde (4). Daarbij kwam de goede positie der Franschen om Atrecht te dekken. Vegilin zet het geval uiteen in een brief aan den raadpensionaris: (5) »Het plan is om voorwaarts te trekken naar den kant van Atrecht en dan te zien, wat de hending van den vijand is. Drie dingen zijn mogelijk. Hij kan recht op ons aankomen, hij kan ons stilletjes blijven afwachten zonder retrenchement en hij kan zich versterken, zooals men zegt, dat gebeurt. In het eerste geval geloof ik, dat niemand ter wereld zou aanraden om achteruit te trekken, een slag te mijden en verder den veldtocht defensief te voeren. In het tweede geval hebben wij een kwestie, waarin wij beslissen moeten naar de wenschen van de Republiek d. i. naar de meerdere of mindere kans, waaraan men zich wil blootstellen en waarvoor ik gaarne nadere instructies ontvang. In het laatste geval schiet er voor ons slechts over om Béthune of Aire te belegeren, wat een mooi begin voor een veldtocht zou wezen maar nu eigenlijk een pisaller zou zijn. Men zou Boulenois onder contributie kunnen stellen en, zoo het late seizoen het toeliet, ook nog Hesdin kunnen belegeren, maar ik geloof niet, dat wij een slag zullen kunnen vermijden." Geen wonder, dat de Gedeputeerde de ver-

(1) Vegilin aan Heinsius, 4 Mei en 14 Juni 1710 (H).

(2) Marl. had reeds den 28n aan Heinsius geschreven en verklaard zich geheel naar hem te zullen schikken. In zijn antwoord van 2 Juli had Heinsius wijselijk een beslissing ontweken.

(3) Slingelandt aan Vegilin, 5 Juli 1710 (E).

(4) Goslinga aan Heinsius, 29 Juni 1710 (H).

(5) 2 Juli 1710 (H).

antwoording wat zwaar vindt en een secreete resolutie verzoekt om zijn gedragslijn te bepalen. Het antwoord was een aanmaning tot voorzichtigheid (1), volstrekt geen weigering en ik wijs hierop nadrukkelijk, omdat, zooals wij straks zien zullen, men zich achter onze angstvalligheid verschool, toen het geval zich voordeed.

Nadat de versterkte linie tusschen Montigny en Vitry, die men voor de nieuwe plannen niet meer noodig had en den vijand van nut kon zijn, had laten vernietigen door 150 man van elk bataljon begon de marsch den 10ⁿ Juli onder leiding van de Hompesch, die zijn functies over Douay aan majoor Ammama had overgedragen. Men trok de Scarpe over naar den linkeroever en kampeerde zich tusschen de bron van de Deule (2) en Montauban aan de Scarpe (anderhalf uur beneden Atrecht). Om het slechte weer bleef men daar den 11ⁿ. Intusschen had de Villars, verzekerd, dat het op Atrecht gemunt was, door graaf de Broglie een versterkte linie laten maken. Deze bestond uit redans, op 80 meter afstand van elkander, elke twee bataljons kunnende bevatten.

Toen nu het leger van de Bondgenooten was opgetrokken, verliet de Villars met zijn leger zijn positie van den 17ⁿ Juni en kampeerde tusschen Biache en Agny, even boven Atrecht. De bondgenooten trokken den 12ⁿ op en legden zich na een

(1) Heinsins [aan Vegilin, 6 Juli 1710 (E)], refereert zich aan Slingelandt met wien hij het volkomen eens is. De bezwaren van Slingelandt zijn reeds boven uiteengezet. Hij gebruikt de volgende woorden: „le but [de la paix] estant tres éloigné de celui d'une guerre purement defensive, ne permet pas d'éviter une bataille, quand la raison de guerre veut, qu'on la donne, non obstant le hasard, qui est inseparable des batailles, mais comme le hasard peut étre plus ou moins au hasard suivant la conjuncture des affaires, et les suites, que par rapport a elles le gain ou la perte d'une bataille peut avoir, or j'estime sauf meilleur avis, que la conjuncture presente ne permet pas de trop risquer, je sai bien que rien ne nous conviendrait d'avantage qu'une victoire complete (car je ne parle point de victoire que celle de Tanieres [Mal plaquet]), mais il semble qu'en perdant une bataille, nous perdriens beaucoup plus, que le gain nous en profiteroit, ni que la France ne perdrait en la perdant...”

(2) Marl. (Desp. V. 67) begaat een schrijffout door den stand van het leger te noemen tusschen Montauban en de bronnen van de Scarpe. Andere berichten geven de positie, zooals ik die heb opgenoemd.

marsch van vijf uur in de vlakte van Aubigny aan de boven-Scarpe tusschen St. Pol met den rechter en Villers met den linkervleugel, waar ze het bosch van St. Eloy in den rug hadden. Gedurende den marsch had de Villars veertig escadrons laten uittrekken om de achterhoede te bestoken, maar deze marscheerde in linie van slagorde (se retira en bataille) en kwam in gedekt terrein, voor de vijand nabij was. Die positie deed de Villars denken, dat het om een aanval op hem te doen zou zijn en hij betrok zijn geretrencheerd kamp, dat zich nog verder zuidwaarts van Agny uitstreekte (1), dan hier op de kaart is aangegeven. Den 13ⁿ nu werd er krijgsraad gehouden (2) tusschen de beide opperbevelhebbers en de gedeputeerden en werd uitgemaakt, dat een beleg van Atrecht op 't oogenblik niet doenlijk was. Er werd dus besloten om Béthune zoo spoedig mogelijk te belegeren en reeds den 15ⁿ te berennen. De Villars had intusschen dit plaatsje laten versterken en een detachement onder graaf de Broglie afgezonden naar de zeezijde om de garnizoenen van Hesdin en Montreuil te versterken en Boulogne en de beneden-Somme te dekken.

Béthune, een plaatsje zoo groot als Franeker of Bolsward, zooals Johan Vegilin zegt, was goed versterkt. Er waren 4000 man onder bevel van luitenant-generaal de Vauban, neef van den beroemden maarschalk. De troepen waren goed voorzien van ammunitie en levensmiddelen, reden waarom ze blij waren een beleg te mogen doorstaan, want in het grootte leger leden ze grootendeels gebrek. (3) Men was in Béthune vol moed, zooals bleek uit een onderschept pak brieven. Het plaatsje ligt op een rotsachtige hoogte, welke aan de Atrechtsche poort tot aan die van St. Omer overgaat in een hooge vlakte, terwijl aan de andere zijde een laagte of vallei is gelegen. Aan den hoogen kant, bij de porte de St. Omer was de stad uitstekend versterkt met goede bastions en daarvoor bastions détachés of couvrefaces, daartusschen goed gereveteerde ravelijnen. Daar-

(1) Tot Miraumont achter het bosch van Buequoy langs.

(2) Het Verbael noemt verkeerdelijk den 12ⁿ voor den krijgsraad. Deze was den 13ⁿ zooals het Journael zegt.

(3) Journael van Johan Vegilin.

voor een goed contrescarp met places d'armes en gemetselde lunettes en daarvoor nog een contrescarp. Bij de Atrechtse poort in de vallei was de stad minder sterk; daar had men een enkel bastion aan het bolwerk, ter zijde met een ravelijn en daarvoor een goed contrescarp. In de vallei waren verder twee vrij diepe inondaties, gescheiden door den grooten weg naar St. Pol, waarlangs men alleen de stad kon naderen: maar omdat de weg natuurlijk te smal was voor een attaque, moest men gaan aftappen. Met behulp van aanwijzingen der landlieden wist ingenieur Vleertman de linksche inundatie af te tappen door doorsteking van den weg naar St. Omer; en zoo krachtig stroomde het water af, dat het land in een paar dagen droog liep. Bij die doorgraving werden een paar retrenchementen gemaakt.

Wij zijn intusschen vooruitgelopen, want de aftapping had eerst plaats na de berenning. Deze geschiedde den 15ⁿ Juli door den Saksischen generaal Schulenburg en luitenant-generaal Pallandt bij afwezigheid van zijn chef generaal Fagel. Elk kreeg 13 bataljons, die later tot 15 werden gebracht. Onder de 26 bataljons waren niet minder dan 11 Nederlandsche. 18 Escadrons namen deel aan het beleg. voor elken chef evenveel; daarvan waren 3 van de Republiek. Het ingenieurswerk zou komen onder Hertel en de Bruin, maar Des Rocques, die in Douay moest blijven om al de vernielingen te herstellen, scheen daarover zoo gebelgd en schreef zulke booze brieven, dat men hem ten grooten spijt van Hertel ook maar voor Béthune ontbood. (1) Men kon hem niet missen en liet zich dus ringelooren; men had nog al gemeend hem genoeg te doen. Eigenaardig en kenmerkend voor den tijd en den toestand is, dat er verscheiden ingenieurs zonder verlof maar naar huis waren gegaan.

Hoe die berenning plaats had aan de zijde van Fagel is curieus genoeg om er even stil te staan. Joh. Vegilin, die er met zijn broer den gedeputeerde bij tegenwoordig was, ver-

(1) Vegilin aan des Rocques, 13 Juli 1710 (E); des Rocques aan Vegilin 14 Juli 1710 (E). Hooft, Pestere en Wichers aan Vegilin 16 Juli 1710 (E); Vegilin aan des Rocques 16 Juli 1710 (E). De keuze van ondergeschikte ingenieurs werd ook aan hem overgelaten.

haalt het ons. Schulenburg zou met zijn troepen van den kant van Aire oprukken, Fagel of Pallandt van de zijde van Atrecht. Bij ongeluk evenwel waren al de 9 escadrons cavalerie van Pallandt's troepen terecht gekomen bij Schulenburg, zoodat de berenning aan de zijde van Atrecht alleen plaats had met infanterie en 25 ruiters van de statengarde, de lijfwacht der gedeputeerden. Om zes uur begon het defilé dat door de hoogten vrij langzaam voortging. Omtrent een uur van Béthune zagen ze een partij vijandelijke artillerie, die een convooi kwam helpen. »Wij meenden eerst», zegt Johan »dat sy ons meenden te ont-rusten, gelijk gemakkelijk hadde konnen geschieden, soo haer bewust was geweest, dat wij swack waeren en niet meer als 25 ruiters bij ons hadden, daer en boven was de mars niet al te ordentelyk, wyl men doen om nog geen vyand dogt synde juist de bagage in een holle weg, daer se nog ter syden af, nog terug kon deynsen. Wy gingen aenstonts met onse ruitery en generacels vorwaerts recognosceren dog de vyanden sagen de onse nauyls naderen of keerden op een volle galop na de stadt.» Met de noodige ruitery had men ze den weg kunnen afsnijden. Ook Schulenburg was in een gevaarlijke positie, volgens zijn eigen berichten, (1) aangezien de garnizoenen van Aire, St. Venant, Yperen, en St. Omer voldoende waren om zijn breed uit gecampeerde troepen te bestoken. Aan die zijde werd dan ook alleen een circumvallatielinie gemaakt, omdat aan den anderen kant het dekkingsleger voldoende was. Genoemde linie was heelemaal recht met breede gracht.

Er kwamen twee attaques, een tegen de poort van Atrecht, waarover Fagel (2) het bevel voerde en de Bruin ingenieur was, en een tegen de porte de St. Prix bij den weg naar St. Pol onder Schulenburg. De laatste was na de aftapping der inundatie de beste, want zij was gericht tegen de zwakste zijde van de vesting. Wel was aan dien kant het kasteel, maar dit was het sterkst aan de zijde van de stad. »Buitenwaerts (3) was het bolwerk niet als een muur met onderwetse toorens;

(1) Schulenburg aan Vegilin, 17 Juli 1710 (E).

(2) Hij kwam den 18en in het leger.

(3) Journael van Joh. Vegilin.

en daervoor twee langwerpige werken, die se van ter syden dekten, met een ravelijn tusschen beyden en daervoor een con-trescarp met een avant-fossé en zeer laag lant." Door die inundatie kwam het ook, dat Fagel het eerst gereed was om na de voltooiing der circumvallatielinie de loopgraven te openen. Dit gebeurde in den nacht van den 23ⁿ op den 24ⁿ. Toen werd de eerste parallel getrokken op ruim 200 pas afstands van de palissaden ter lengte van 500 pas met een communicatie naar achteren van 1500 pas. De vijand had dit niet kunnen verhinderen met zijn vuur, maar deed den volgenden nacht een zwaren uitval met een 1000-tal man en 200 dragonders. Men merkte het eerst, toen de vijand vlak bij de loopgraven was. Verschrikt door den overval ontstond er verwarring, maar de Nederlandsche troepen onder Lindeboom sprongen op de horst-wering en gaven zodoende den Engelschen en Pruisischen troepen gelegenheid om zich te herstellen; waarop de vijand teruggeslagen werd zonder schade aan te richten, zegt Joh. Vegilin, maar de Fransche berichtgever spreekt van een ver-nieling aan 200 el loopgraaf. Ook de berichten over de ver-liezen loopen niteen. (1)

Tot betere dekking van de belegeringstroepen, vooral van de attaque van Schulenburg maakte prins Eugenius, die aan den rechtervleugel lag bij St. Pol een beweging naar de zijde van Béthune toe, zoodat zijn troepen zich uitstrekten van Houdain tot Rebreuve, (2) waar ze zich aansloten aan die van Marlborough en de onzen tot Aubigny. Om gemeenschap te houden met de Republiek voor den aanvoer van brood, ammunitie en zware artillerie moest men den weg naar Douay open houden en werden bij Lens ruim 12.000 (3) man gelegd onder den erf-prins van Hessen, terwijl een escorte van 4 bataljons en 1 escadron werd aangewezen voor het vervoer zelf. Alle bruggen langs de boven-Deule werden afgebroken behalve Pont à Vendin. Zoo moest dus iedere poging van de Villars vruchteloos blijven.

Aan de attaque van Fagel ging men geregeld voort, hoewel

(1) 800—250 man aan dooden en gekwetsten.

(2) *Mém. milit.* X. 61. Verbael. Hs.

(3) 14 bat. en 30 esc.

de grond hard en steenachtig was. Uit de eerste paralel werden in den nacht van 26 op 27 Juli twee linies naar voren getrokken, zoodat men op 150 pas van de palissaden gelegenheid had om den 28^{en} Juli een nieuwe paralel te trekken. Op dien dag eerst kon Schulenburg met de loopgraven beginnen, omdat men de eerste dagen na de aftapping slecht weer had gehad, zoodat de grond moeilijk droogde. Dien nacht nu werd de eerste paralel van 700 pas geloopt even buiten de voorstad met een communicatie naar achteren, die den volgenden nacht beter in staat van verdediging werd gebracht. Door het slechte weer vorderde men een paar dagen lang zeer weinig, waarbij nog kwam, dat men op de kanonnen wachtte, want men had veel last van het vijandelijk kanon en zelfs werden de loopgraven geënfleerd door het musketvuur uit de huizen aan den straatweg van St. Pol.

Fagel trok alleen een paar linies naar de te maken derde paralel tot op 20 pas van den voet van het glacis en voltooide drie batterijen. Schulenburg maakte ook drie batterijen, één van vier stukken op de huizen der voorstad en twee van zes op het kasteel en den bedekten weg. (1)

Tot zoo ver had men nog niets gemerkt van het observatieleger van de Villars, dat nog altijd in de linies van Atrecht was gelegen, maar de voortgang aan de beide attaques bezorgde hem veel ongerustheid. Reeds een paar dagen geleden was hij met het maken zijner plannen begonnen om door een geforceerden marsch eenig voordeel te verkrijgen. Zijn doel was tweeledig, want behalve het verontrusten en zoo mogelijk aanvallen van het dekkingsleger, wilde hij zich meer naar de zeezijde richten ten einde de steden aan de Somme en de Canche te dekken, waarop, zooals wij gezien hebben, de bondgenooten na dit beleg van Béthune het oog hadden. Er was evenwel een groote moeilijkheid. Wilde de Villars het dekkingsleger aanvallen, dan moest de marsch snel en geheim geschieden. Voor een plotseligen aanval nu moesten zijn linkervleu-

(1) Voor den dienst in de loopgraven waren dagelijks aangewezen 1 Gen.-Maj., 1 Brig. en 4 bataljons. 's Morgens en 's avonds deel een Luit.-Gen. inspectie.

gel (1) en centrum zich vereenigen en samen marcheeren, maar hiervan zouden de Bondgenooten verwittigd worden. De marsch moest dus zeer verspreid plaats hebben en er was dus ook groot gevaar voor een overval, als het gemerkt werd. Dit alles was wel overdacht, maar toch kreeg de Villars van zijn koning verlot om het stuk te ondernemen. Den 30^{en} Juli werd aan de troepen brood uitgereikt voor vier dagen en den 31^{en} 's morgens om drie uur begon de marsch westwaarts naar Avesnes le Comte met den linkervleugel bij Berlencourt aan de bronnen van de Canche en rechts bij die van de Scarpe achter het riviertje Ugy en achter de Canche. Tusschen zes en zeven uur werden de onzen gewaar, wat de vijand uitrichtte en reeds om acht uur zagen ze het hoofd van het leger optrekken (2). Een paar dagen te voren, den 28ⁿ was men begonnen aan de zijde der Bondgenooten een champ de bataille af te steken tusschen Mariencourt en St. Eloy voor Vilers Chastel en Camblin. Dit werd dadelijk betrokken. De troepen, die onder den prins van Hessen bij Lens stonden, werden gelast zich te voegen bij het hoofdleger en uit de attaques werd alle veldartillerie, alle 18 escⁿ. en nog 14 batⁿ. (3) getrokken.

Den volgenden dag den 1ⁿ Augustus, een erg heeten dag, was alles gereed voor een slag, als ook bleek uit het plaatsn der bagage achter de Hollandsche artillerie. »En alles was in een playsierige beweging, zegt Joh. Vegilin, wyl yder een bataille verlangende dies te nieuwsgieriger was, hoe het eyndelijk sou aflopen. 't Geen men ook haest quam te weten'', want er gebeurde niets. Van weerszijden werden alleen verkenningen gedaan. De Villars bemerkte, dat de Bondgenooten in een te sterke positie lagen achter allerlei holle wegen. Een zestal vijandelijke escadrons joeg een tweetal escⁿ. die de veldwacht vormden terug, maar nadat deze waren versterkt, retireerde zich de vijand. Verkenning van weerszijden leverde dus niets op, want ook de

(1) Zooals boven (bl. 395 A. 1) is opgemerkt, lag deze veel zuidelijker.

(2) Mém. milit. X. 67. s. Pestors, Tollius en Wichers aan de H. H. M. M. 31 Juli in Verbael, Hs.

(3) Zoo het journael van Joh. Vegilin. Volgens den brief van Fagel van 31 Juli moest hij 6 bataljons en 5 escadrons afzenden.

Franschen hadden zich verschanst. »Als de vijand niet naar ons toe komt, dan zullen wij niet naar hem toe gaan», was het antwoord, dat onze gedeputeerde Vegilin ontving van de prinsen, toen hij hen naar hun plannen vroeg.

Deze marsch en het niet leveren van een veldslag, waarop velen van onze zijde hadden gerekend, leverde heel wat stof tot bespreking en correspondentie op. Ik vind er nergens van melding gemaakt dan in de papieren van de Vegilin (1). De werken, die ik raadpleegde, spreken slechts in zeer enkele woorden over de verplaatsing van de Villars' leger. Johan Vegilin geeft een uitvoerige beschouwing over de gebeurtenissen en het verloop van de schoone kansen en wat hij zegt is blijkbaar de opinie van zijn broer en van de generaals, die zeer gezind waren tot het leveren van den veldslag. Laten wij punt voor punt eens nagaan. Ziehier, wat hij er van zegt :

»Ik stelle dat de bataille op drie diverse tijden sonde hebben kunnen geschieden :

1°. op de marsch der vijanden ;

2°. 's daegs na dat sij 's morgens in ons gesigt waren komen legeren, dus den 31^u Juli ;

3°. 's daegs daer aen volgend, eer sig de vijand geheel en al geretrencheert hadde.

Wat het eerste aenbelangt, soo moet men sig beklaegen, dat men sulx niet posityf heeft geweten (want onse vourageurs souden bijkans onder de geheele Franse armee sijn vervallen geweest).

Dese onkunde dan voortkomende 't sy nit te weinige correspondentie, die de chefs d'armee ontrent de vyande onderhouden, daer nogtans de gemeene man het aldaer vier dagen van te voren wiste, en er selfs al een gerugt in 't leger was ; 't sy nit een kleinagtinge ontrent haer, noyt kunnende geloven, dat sy sulcken dangereusen saek souden durven werkstelling maken,

(1) Zelfs de brief van Vegilin van Claerbergen aan den Raad van State bevat niets, wat maar kan doen vermoeden, wat er is gebeurd, evenmin de correspondentie tusschen Marlborough en den raadpensionaris. Bij Malleson, Prince Eugene de Savoy, noch bij Arueth wordt van het feit melding gemaakt.

al haer groot opgeven voor gasconnade rekenende; soo is 't het wel al te seker, dat men er niet op verdagt is geweest, gelyk het gen. exempel van de vourageurs ons leert, als oock het veranderen van legerplaats, dat is dat men de cavallery op de vleugels en de infantry in 't midden liet posteren, niet voor 's daegs na de vyantlyke marsch, niettegenstaende sulx eerst 8 à 10 dagen soo niet veel eerder, aan Milord Duc geremonstreert was.

De dispositien dan ook niet gemaect synde, soo was 't onmogelyk om de viant in hare marsch te vallen, schoon 't anders de beste occasie van de weerelt was geweest, synde deselve ordinaris in 't generael onordentelyk, en die van de Franse daer in de onse nog verre surpasserende. En het hadde gemakkelijk kunnen geschieden, al was maer met 50 à 60,000 man geweest."

Wat dit eerste punt nu betreft, door Johan aangestipt, de mogelijkheid van een overval tijdens den marsch, wij hebben reeds gezien, hoe bevreesd de Villars zelf daar reeds voor was en hoe hij zijn koning voor alle gebeurlijkheden had gewaarschuwd. De Villars ontvangt van Marlborough's biograaf dan ook den grootst mogelijken lof, dat hij dit feit aandurfde en een veldslag vermeed, die de schromelijkste gevolgen voor Frankrijk zou hebben gehad (1). Zooals men weet, zocht de Villars den slag en meende hij aan te vallen, vóór het bondgenootschappelyk leger was versterkt met de \pm 25.000 man van het kamp van Lens en van het beleg. En had men niets van de 300 krijgsgevangenen kunnen vernemen, die een paar dagen te voren waren gemaakt? In ieder geval wist men, wat de Villars van plan was. Men wist van zijn persoonlijke verkenning op den 29ⁿ en waarvoor deze diende. Men wist, dat hij den 30ⁿ voor vier dagen brood had laten uitdeelen. Geheim was dus de marsch niet gebleven (2).

»Wat nu het tweede geval aengaet'', zoo redeneert Joh. Vegilin verder. »Men kan dan ligt begrypen, dat onse chefs niet voor 's morgens vroeg van de vyantlyke magt verstandigt synde, sulx haer in 't begin seer sal gesurpreneert hebben. Daer loopt

(1) Coxe Memoirs of the Duke of Marlborough, 107 a.

(2) Tilly aan den Raad van State, 31 Juli 1710 (Rijksarchief).

ligtelyk een uur à twee voorby, eer men by malkaer komt en dikwyls meer. Dan moet men eerst delibereeren. Dan weet men niet, hoe 't met de saeck ter degen by gebrek van correspondentie gelegen is, veel minder, wat het oogmerk der vyanden sy. Dit alles sal buiten twyffel de chefs ook al voorgekomen wesen.

Het eene en ander dan in overweging genomen synde, konde men niet resolveren om den vyant dien dag aan te tasten, waer toe ook voornamentlyk moveerde, dat onse armee niet in ordre van bataille gecampeert lag, 't geen men eerst dien dag liet doen gelyk gesezt is, dat deselve soo merkelyk verswakt was door de belegeringe van Bethune en het leger onder den erfprins tot Lens, aen wien daerop de boven verhaelde ordres gesonden wierden; de verafgelegenheit van de regtervleugel of 't leger van de Prince Eugene, 't sy dan wat het sy, daer quam dien dag niet van.

Hoewel andersints soo 't eenigzints mogelyk was geweest dat sulx hadde kunnen geschieden daer toe veel apparentie van succes volgens menschelyke oogenschynelykheit soude geweest syn, wyl by de vyant alles nog in volcomene desordre was en de gemeene man door de marsch gefatigueert synde.

Wat nu het derde geval belangt, te weten om den vyant 's anderen daegs te weten den 1 Aug. aen te tasten. Hiertoe was sekerlyk wel de meeste apparentie.

Versheydene swarigheden van de voorgaende dag waren weggenomen soo door het decamperen van ons leger in 't camp de bataille als door het arrivement van de Trouppen van 't legertie onder den Erfprins, 't stellen van nodige ordres tot het inpakken der bagagen en senden van deselve agter de artillerie als andere saken. Hebbende men mede beter kennisse van de geschapenheit der vyant die sig wel hadde begonnen te begraven dog 't geen haer weinig nut hadde kunnen toebrengen. Daer en boven was hare vreesse om aldaer synde, soo te seggen op 't vlakke, waer na wy soo lang gewenscht hadden, aengetast te werden, sedert het begin van haere marsch onuitspreekelyk groot geweest synde, nog continuerende.

Dog het scheen tot verwondering van groot en kleen, dat de

inclinatie van Prins Eugene en Milord Duc tot een bataille voor dit mael gantsch niet groot geweest was en van tyt tot tyt verminderde, soo dat sy dien dag sulx absoluut weygerden, 't was dies te vreemder wyl de Heeren Gedⁿ. Pesters en Tollius, die doen alleen in 't leger waren van een regt contrarie opinie waren. Synde het seer aenmerkelyk dat op andere tyden altoos de Heeren Gedⁿ. meerder difficulteyt om sulken rese. te nemen hebben gemaekt als de Princen en byzonders Milord Duc.

En het is seker onbegrypelyk hoe afkerig sy daer van nu ditmael waren te meer wyl niet een eenigst generael soo van de cavallery als Infantery van de slinker vleugel van ander sentiment was als dat men een bataille behoorde te hasarderen aen welkers succes onder Godes zegen niet te twyfelen was geweest, synde onder groot en klein een onuitsprekende courage, gelyk 's morgens klaerlyk bleek, doen de apparentie vermeerderde, daer ter contrarie doen er contraordre quam yder 't hoeft liet hangen."

Aldus Joh. Vegilin over dezen mislukten veldslag, waarover ook de gedeputeerde Vegilin niet onduidelijk zijn meening deed hooren. In den brief aan den raadpensionaris (1) laat hij zich als volgt over het geval nit: Bijna alle generaals geven den schuld aan de beide prinsen niet bij tijds de noodige schikkingen te hebben gemaekt om dezen marsch te verhinderen en den vijand te overvallen tijdens den marsch, die gewoonlijk zeer ongeregeld is. Maar ik schrijf de werkeloosheid van onze opperbevelhebbers aan iets anders toe nl. aan de neiging in den Haag om niets te willen ondernemen en aan de vele brieven, die daarover geschreven worden. Ze laten ook niet na om daar op te wijzen. Zij zeggen ook, dat wij ons tevreden moeten stellen met het plan de campagne, met de verovering van Aire, St. Omer en Boulogne. Het was voor mij een donderslag om dat te hooren, want ik wist tot nu toe van niets dan van Hesdin (2) na Béthune... wanneer men zich moet tevreden stellen met die plaatsen, die duur genoeg zullen kosten, dan acht ik den veld-

(1) 2 Aug. 1710 (H. in *eigenhandige* copie ook bij E).

(2) Ook de Villars was daar bang voor. Men ziet dus dat het plan de campagne zooals het door Cuxe wordt meegedeeld onmogelijk juist kan zijn. Het zou nooit door onze staatslieden kunnen zijn goedgekeurd.

tocht voor verloren. Ik zal natuurlijk niet zoo gek zijn om de opperbevelhebbers een veldslag af te bedelen tegen het gevoelen in van de heeren in den Haag, maar ik zie niet in, hoe wij anders uit dit wespennet weg komen dan door veel te wagen."

De antwoorden uit den Haag bleven niet uit. Men was boos, dat men in het leger op die wijze de nauwgezetheid qualificeerde, waarmee men indertijd bezwaren had geopperd tegen een veldslag, toen de vijand ons het beleg van Douay trachtte te verhinderen, waarover ik bij die gelegenheid heb gesproken. Ik heb drie antwoorden op dezen brief gevonden, die evenals de meeste stukken, hetzij in copie, hetzij in originali aan de voornaamste staatslieden werden meegedeeld, nl. van Heinsius (1), van Slingelandt (2) en van Hop (3), den raadpensionaris van Holland, den secretaris van den Raad van State, en den thesaurier-generaal der Unie, die zich alle drie op denzelfden grond verdedigen en het gebeurde afkeuren. Bij Douay toch had men te doen met een vijand, die, zooals Heinsius het uitdrukt, tot aan de tanden was getrencheerd, hier had men alle kans op succes. In het eerste geval zou men er alles aan gewaagd hebben, hier had men la raison de guerre moeten volgen, en hoewel hij niet graag oordeelt over dingen, waar hij geen verstand van heeft, kan hij toch wel zeggen, dat niemand deze beide gevallen gelijk zal stellen. Hij en Slingelandt zijn evenzeer verbaasd, dat men de werkeloosheid nog kan toeschrijven aan de brieven uit den Haag. Hop, als altijd de scherpste, laat zich ook over dit geval het scherpst uit. »Door het leger schijnt het praatje te loopen, dat wij niets durven wagen, en booze tongen hier zeggen, dat dit praatje slechts dient om een mooie kleur te geven aan het feit, dat er van de gelegenheid geen gebruik is gemaakt, toen de vijand uit zijn linies kwam. Ik voor mij wil graag gelooven, dat de generaals goede redenen hadden om dat niet te doen en ik zal die zeer gaarne hooren, als ook waarom men dan den vijand den tijd heeft gelaten om zich kalmpjes te verschansen te Avesnes le Comte en op die manier zichzelf,

(1) 9 Aug. 1710 (E).

(2) 6 Aug. 1710 (E).

(3) 6 en 13 Aug. 1710 (E).

Atrecht, Hesdin en den toegang tot de Somme te dekken." Wat de verandering van het plan de campagne betreft, *niemand in den Haag wist er nog iets van* en van goedkeuring was nog veel minder sprake. »Langs dien weg», merkt Hop nog op, »ligt immers niet de weg naar Parijs!»

Men ziet het, als de termen in de brieven van die dagen door de diplomatieke hoffelijkheid zijn getemperd, er valt toch duidelijk genoeg uit op te merken, dat men er volstrekt niet over gesticht was. Maar wat hielp het, nu er niets meer aan te veranderen viel. Dat ik zoo lang bij het feit heb stil gestaan, heeft een andere reden. Zoo dikwijls is ons de schuld aangewreven van het niet voortgaan der plannen en zooals ik er al meer dan eens op gewezen heb, dat deze beschuldiging niet altijd is vol te houden, wanneer men met de stukken voor zich zit, doe ik het ook hier des te nadrukkelijker, omdat wij van onze zijde d. i. zeker de meerderheid onzer gedeputeerden te velde, gerngsteund door de politieke leiders in den Haag, wel degelijk een grootsche onderneming wilden voortzetten. Waarom evenwel wordt er in alle boeken gezwegen over dezen mislukten veldslag, want nergens dan in de geschreven stukken is er iets anders vermeld van het feit dan van een verplaatsing der Franse linies? Ik heb mij die vraag gesteld en er mij over verwonderd, vooral daar er zoo veel schijn tegen ons was. De brieven uit den Haag tijdens het beleg van Douay, waarop men zich beriep, waren immers meer dan voldoende om ons ook bij deze gelegenheid zwart te maken. Zou de reden daarvan misschien zitten in de politieke verhoudingen in Engeland?

Men weet, er waren in dat jaar verschillende veranderingen in de hooge ambten en het zou nog maar een paar dagen duren, dat de lord-thesaurier, schoonvader van Marlborough's dochter, zijn ontslag kreeg. Zou Marlborough gehandhaafd worden in zijn bevel? Dat was een groote vraag, die hij zich zelf ook stelde. En zouden zijn vele en nu ook machtige vijanden zich tevreden hebben gesteld met een beschuldiging van de Nederlanders over deze nalatigheid? Zou hij zelf niet aansprakelijk worden gesteld? En is de vrees om zijn politieken tegenstanders een wapen tegen hem in handen te geven misschien de reden,

dat hij zelf in zijn brieven naar Engeland van de zaak heelemaal niet spreekt en ons niet eens beschuldigt? Maar waarom heeft hij den aanval op de Franschen dan niet gedaan? Een gewonnen veldslag had toch zijn krediet ook hersteld. Misschien; maar er is nog een andere mogelijkheid.

Als we lezen, wat Marlborough juist op den 31^{en} schreef aan Heinsius: »Onze zaken in Engeland staan zeer wanhopig. Ik ben verlangend uw vriendschappelijken raad te hooren, want ik moet bekennen, wat mij met de laatste post bericht wordt, brengt mij in mijn gewone natuurlijke stemming om alles tegen te houden, wat in het publiek belang is», wanneer wij dat lezen en wij vernemen (1) op een andere plaats, dat de laatste gebeurtenissen in Engeland »give him so much the spleen», dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat hij door een moreele depressie buiten staat was te handelen en iets groots te ondernemen. Doordat hij de Franschen die nieuwe linies liet maken, was de weg zuidwaarts afgesneden en moest men zich noordwestwaarts naar de zeezijde wenden, naar Boulogne. Dit nu beteekende als vesting niets, volgens Höp, maar zoodoende was dan toch de hoek tusschen Douay en het Kanaal (la Manche) van het overige Frankrijk afgesneden en in dien hoek lag Calais, dat dus noodzakelijk vallen moest. Wat dunkt u, zou de verovering van Calais niet nog meer hebben meegewerkt om Marlborough's populariteit en onmisbaarheid te verzekeren dan een gewonnen veldslag? En zou hij dit nieuwe plan niet aan zijn regeering hebben voorgesteld, toen hij weer in normalen ziels-toestand was gekomen en zag hoe hij een voordeelige kans had voorbij laten gaan? Door die voorstellingen toch kon hij zijn handelwijze rechtvaardigen en trachten zijn Koningin beter voor zich te stemmen. Het is een veronderstelling, psychologisch te verdedigen op grond der onuitgegeven stukken, waarvoor ik ook nog een ander bewijsstuk kan aanvoeren namelijk, dat Marlborough eenigen tijd later aan zijn vriend Godolphin schreef, dat hij na het beleg van Aire alles in het werk wil stellen om Calais te veroveren — een plan, dat toch volstrekt niet in den

(1) Marl. aan den Raadpensionaris, 22 Juni [1710] (II).

Haag was besproken (1), en natuurlijk! — »Zulk een verovering», voegt hij er bij, »zou aan Frankrijk heel wat nadeel toebrengen en aan de regeering der Koningin in Engeland heel wat overwicht geven (2).

Had dus de Villars zijn vijanden niet zoo vergauwd, dat hij ze kon overvallen, hij had ten minste zijn zin, want spijt den tegenstand zijner generaals, die een veldslag vreesden, had hij de nieuwe linies ingenomen, die de Bondgenooten verhinderden verder langs de Somme voort te dringen. Hij verschanste zich nl. over een lengte van drie uur (lieues) tusschen de bronnen van de Canche en die der Scarpe, welke beide riviertjes hun water moesten afstaan aan de inundaties, die hij vóór zijn linies bewerkstelligde, terwijl hoogten en holle wegen de positie voordeliger maakten (3).

Intusschen ging het beleg voort, voornamelijk aan Fagel's zijde, waar den 3^{en} Aug. de kanonnen begonnen te spelen, maar zoo wild, dat de kogels over het stadje heenvlogen — dat op verzoek der burgers zou worden gespaard, mits ze de soldaten niet hielpen — en dat ze terecht kwamen in de andere attaque, waar menigeen gewond werd (4). Men avanceerde overigens weinig: Fagel niet om den harden bodem, Schulenburg niet om het vele water, dat er nog stond niettegenstaande de hitte van de laatste dagen, zoodat men een gedeelte van de tweede paralel moest verlaten; er stond twee en een halve voet in. Rechts van den weg naar St. Pol was er evenwel nog een kleinere inundatie, die een paar voet hooger lag. Den weg door te graven, zou het eenvoudigst zijn geweest, maar het nauwelijks gedroogde terrein weer onder water hebben gezet. Daarom werd er naar achter een hoogte van 1200 pas lang doorgegraven met een gracht van een 12 à 14 voet breed en 4 à 5 voet onder de inundatie, die het water naar een riviertje afvoerde. Met 2600 man uit het leger was dit werk in zes dagen voltooid op den 4^{en} Aug. zoodat men in staat was daar een batterij van 7

(1) Zie boven, blz. 373.

(2) Coxe, III. 136, 147.

(3) Mém. Milit., X. 69.

(4) Journael. Hs.

stukken te maken op den bedekten weg aan Fagel's attaque. Aan deze zijde werkte men reeds den 6^{en} Aug. aan de derde parallel en maakte men nog 5 batterijen van 25 à 26 halve kartouwen, zooals men er in Schulenburg's tweede parallel nog een paar maakte, een van 8 stukken en een van 6 mortieren. Toen Fagel's derde parallel voltooid was, kwam hij met een voorstel om het werk wat krachtiger te laten voortgaan en aan zijn kant de contrescarp te bestormen. Daarvoor verzocht hij steun uit het dekkingsleger, maar zijn voorstel werd verworpen, aangezien iedereen behalve Fagel, maar vooral de directeurs en ingenieurs vast overtuigd waren, dat aan die zijde al de voorwerken gemineerd waren. Tot die meening was men gekomen door de berichten der landlieden, maar later bleek, dat Fagel gelijk had en dat er volstrekt niet anders gemineerd was dan tijdens het beleg. Intusschen moeten wij niet vergeten, dat ook op de kaart mijnen zijn aangegeven en dat ook de Fransche berichtgever er van spreekt. Zoodoende was Fagel genoodzaakt om onder den grond voort te werken en te zoeken naar mijnen, die er zoo goed als niet waren. Zoo kwam men weinig vooruit met het beleg, want ook de jaloezie tusschen Fagel en Schulenburg werkte storend, daar ze iedere samenwerking weigerden en men besloot om voortaan het beleg aan één persoon toe te vertrouwen (1). Ook Schulenburg kwam niet veel verder. Want hoewel de verdedigingswerken aan die zijde gering waren, was de plaats daar sterk door de natuur. De vijand rekende daar dan ook zoo op, dat hij al zijn aandacht vestigde op Fagel's attaque. Het terrein was aan Schulenburg's attaque zoo moerassig, dat men geen traversen in de loopgraven kon maken en die samenstelde uit schanskorven, gevuld met zoden hij gebrek aan vaste aarde; overal moest men horden leggen 2 à 3 op elkander en toch nog een halven voet door het water waden. Zoo duurde het tot den 11^{en}, eer er een linie was gemaakt langs de voorgracht. Toen kwam er slecht weer zoodat men eerst den 17^{en} gereed was om de voorgracht te vullen voor den storm op

(1) Je me trouve en attendant furieusement embarrassé avec ces deux Messieurs. Ils ne veulent pas se voir et traitent les choses comme deux affaires séparées. Vegilin aan Eugenius. Arneth, II. 132, 476.

de contrescarp, maar het vuur van den vijand was zoo fel en het tegenvuur uit de musketten zoo flauw, dat de vijand overmoedig werd en zich zelfs op het glacis durfde vertoonen. Den 20^{en} (1) vroeg in den morgen had de storm plaats, dien Johan Vegilin bijwoonde en waarvan hij het volgende schreef: »de vyant scheen in 't begin gesurpreneert te syn en sulx nog niet verwacht te hebben, ten minsten niet op den morgenstont, wyl yts diergelyks dikwils tegen de avont of 's nagts hoewel ten onregte gepractiseert werdt. Soo dat de onse dan weinig moeijte hadden om eerst post te vatten en 't duirde geen $\frac{1}{2}$ uir of de vyant was al aen 't lopen uit de bedekte weg en place d'armes, een gedeelte ter regterhant dog het meeste langs de contrescarp lopende ter slinkerhant besyden het Casteel. Hier was 't dat onse soldaten door al te grooten yver de gegeven ordre te buiten gingen en de vyant langs 't gemelte contrescarp tot aen de stadt vervolgden, wanneer het seker was, dat de onse ook weder moesten te rug keren, wyl ons desseyen geensints was daer post te vatten; die vyant dit siende en tyt bekomen [hebbend] om sig ter degen in staet te stellen gaven doen dapper vuir van alle werken daer op flanquerende, welke retraite ons sekerlyk duir quam te staen.

Daerop avanceerden de arbeyders aenstonts, die soo spoedig als se wel mogten wyl het vuir uitnemend sterk was. haer begroeven en een logement mackten hoewel niet volkomen na wensch, [daer] men de place d'armes niet kon omvatten en de logementen van de regter en slinker hant 't samen sluiten. 't Hielt ontrent 3 uiren aen eer 't een en ander gedaen was. . .” Wij verloren 800 van de 1500 man.

Gedurende de eerstvolgende dagen vorderde men niet hard. Aan Fagel's attaque werd beproefd om de gracht voor het rive-lijntje links te vullen, maar verder dan beproeven kwam het niet. De twaalf eerste mannen, uit de descente te voorschijn komende, werden allen neergeschoten en dit moedigde de achter aankomenden niet aan. Fagel versterkte zich toen bij de pa-

(1) Lamberty zegt, dat de storm den 28^{en} plaats had. Dat moet een vergissing zijn.

lissades, terwijl men aan de andere attaque zich nestelde in de place d'armes van den uitspringenden hoek en er een mortierenbatterij (ketel) plaatste van zes stukken (1). Den 28^{en} Augustus was Schulenburg gereed met het leggen der bruggen naar het ravelijn, toen Vauban, die alle krachten had ingespannen en de bressen met omgehouden boomen doen stoppen en er palissades op had laten zetten ten einde zich den schijn te geven tot het uiterste te willen volhouden, gevolg gaf aan den last des konings en de chamade liet slaan en de witte vlag hijschen aan de zijde van Schulenburg. Daarbij deed zich een curieus geval voor. Nauwelijks had Fagel, die juist in de loopgraven was, vernomen, dat aan den anderen kant de witte vlag was gheschen of »nemende sulx op als een choque hem aengedaen, waertoe hy ook al eeniger maten gelyk hadde, gaf aenstonts ordre dat men als ook uit mortiers en canon soo veel als 't lyden kon op de stad en huizen vuiren sou geven, 't geen dan ook werkstellig wierde gemaekt en ontrent een half uir duurde, tot dat den Gouverneur eyndelyk genootsaekt wierde het selve te doen, dat aen Schuilenburg's attaque geschiet was, hoewel $\frac{3}{4}$ uir later." De schade van die drie kwartier, bleek later, was grooter dan van het geheele beleg. Er werd dubbel feestgeviert, want het bericht van de overwinning bij Saragossa was juist dien dag aangekomen en er zou victorie worden geschoten met scherp uit alle monden.

Den 29^{en} Aug. werd de capitulatie geteckend, die door den major de brigade Sabée naar de St. Genl. werd gebracht, welke er een gelijk geschenk voor gaven als voor de capitulatie van Douay. Pallandt van Keppel werd gouverneur en kapitein Balfour majoor van de plaats. Den 31^{en} trokken de troepen uit, 2000 in getal, goed van uitzicht, maar slecht gekleed en gewapend. Zij lieten achter 27 kanonnen van 1 tot 18 $\bar{\text{r}}$, 2 mortieren van 75 $\bar{\text{r}}$, 9 ijzeren stukjes, 79,800 $\bar{\text{r}}$ kruit, 60 à 70,000 $\bar{\text{r}}$ lont, 7200 $\bar{\text{r}}$ musketlood, 2000 volle en 1160 leege handgranaten, 2070 snaphanen, meest defect, 1494 musketten, 145 bommen, 224 kogels en 1400 schanskorven.

(1) Van een poging tot stormen op den 26^{en} Aug., waarvan de Mém. milit. spreken, blijkt nergens iets.

Toen men meester was van de plaats, zag men welke fouten men had begaan; de voornaamste was, dat men, voor het ravelijn aan Schulenburg's attaque gekomen, een parallel naar links had geloopt en zodoende een gracht over moest van 80 à 90 voet breed en 7 voet diep, en achter het ravelijn nog een van 130 voet, al behoefde men zoo ver ook niet te komen, terwijl men aan de rechterzijde een gracht van 25 à 30 voet had voor een werkje van geringe beteekenis, dat alleen gevaarlijk gemaakt werd door het ravelijn voor de poort naar den weg van St. Pol, maar dit was gemakkelijk te vernielen geweest. Was dit zijwerk genomen, dan kon men dadelijk doorstormen op het kasteel, want de gracht was ondiep en grootendeels gevuld met het puin der muren. »Dog als een sack geschiet is, kan men ord'ns best sien hoe men moest gedaen hebben», voegt de dagboekschrijver er met zekere leukheid bij en wij kunnen niets beters doen dan het hem nazeggen.

Hebben wij gedurende de maand Augustus weinig gehoord van het observatieleger onder den maarschalk de Villars in de linies bij Atrecht, de opperbevelhebber had niet rustig toegekeken. Vooreerst was er in de zuidelijke Nederlanden een aanslag gedaan op Meenen, dat men van nit Yperen had willen verrassen, zonder dat het gelukt was, ten andere waren de fourageurs der gealliëerden lastig gevallen door de Fransche cavalerie, die er een 150-tal gevangenen bij verloor (1). Maar waar het vooral op aankwam, was om te zorgen, dat als het door Vauban lang gerekte beleg van Béthune was afgeloopt, de gealliëerden niet in staat zouden zijn om iets groots te ondernemen. Het was dus zaak om iedere nieuwe onderneming zoo onvoordeelig mogelijk te maken. Daartoe moesten de Bondgenooten verhinderd worden zuidwaarts te trekken en Atrecht, Kamerijk of Hesdin te belegeren. Bleef de Villars dus de linie bij Atrecht handhaven en zijn verdediging uitstrekken, zooals tot nu toe, van Valenciennes tot aan zee, dan kon men niets tegen die steden ondernemen en moest men zich bepalen tot de vestingen St. Venant, Aire en St. Omer, die, benoordwesten van Béthune

(1) Verbael. Hs.

gelegen, toch van Frankrijk lagen afgezonderd en een zeer geschikte tijdpassceering werden geoordeeld voor het leger der gealliëerden, die toch in hun bezit zouden komen en, goed versterkt, hen langen tijd konden bezig houden. Om het terrein langs de Canche en dus Hesdin en Montreuil vrij te houden, lieten de Franschen alle bruggen springen, terwijl de Villars na een verkenning tot het besluit kwam, dat ingeval Aire en St. Venant werden aangetast, hij zonder eenig gevaar voorwaarts kon trekken om de Bondgenooten te verontrusten en er een uitstekend terrein was tusschen de Ternoise en de Canche, waardoor men alle bruggen over de Ternoise beheerschte en toch tegelijkertijd in staat was om in de linies achter Atrecht terug te keeren, wanneer de noodzakelijkheid er toe drong. De koning was evenzoo van oordeel en keerde het plan goed.

Wat was het plan der Bondgenooten? Veel anders dan de Villars verwacht had, kon er niet gedaan worden, nu deze in zijn linies bleef en zodoende het terrein tusschen Montreuil en Valenciennes bewaakte, en het ook onmogelijk was om hem daaruit te verdrijven. Intusschen scheen de strijd lust bij de opperbevelhebbers wat te verminderen (1). Althans bij de deliberatie van den 1^{en} Sept. schijnt er sprake van te zijn geweest om niets nieuws te beginnen. Werkelijk waren er ook bezwaren, vooreerst het late jaargetijde, ten andere dat men met het beleg van Aire tegelijkertijd ook dat van St. Venant moest ondernemen, die op anderhalf uur afstand van elkaar gelegen waren, en dan dat de infanterie door de beide vorige belegeringen nog al veel had geleden, zoodat een vroeg betrekken der winterkwartieren gewenscht was. Zoo dachten de opperbevelhebbers, maar aan den anderen kant was ook waar, wat de gedeputeerden bij die gelegenheid te berde brachten nl. dat men den vijand moed zou geven door den oorlog zoo lauwtjes voort te zetten en deze ook in de gelegenheid zou komen om nog troepen naar Spanje te detachceeren. Verder beweerden ze,

(1) Ook bij sommigen onzer opperofficieren. Sling. aan Veg., 8 Oct. 1710 (E): „je ne sai si je me trompe, mais il me semble, que quelques uns de nos Generaux ont deja des avant le siege d'aire montré un peu trop d'envie de sortir de campagne.”

dat de beide vestingen zoo sterk niet waren en dat het leger nog sterk genoeg was om den observatie-dienst waar te nemen, want een aanval van de Villars was niet te duchten. Daartoe werd dan ook besloten.

Wat kan toch de reden zijn geweest, dat men er werkelijk aan dacht om, nu het er zoo op aankwam nu de mislukking der onderhandelingen te Geertruidenberg, den veldtocht zoo vroeg te eindigen, veel vroeger dan in een der vorige campagnejaren? want dat er sprake van is geweest om reeds den 1^{en} September te eindigen, dat lijdt geen twijfel (1). Was het misschien omdat de Hertog alle belangstelling had verloren voor den gang van zaken door de ontmoedigende berichten uit Engeland? dat er eenige dagen te voren een geheele verandering van ministerie had plaats gehad? dat zijn persoonlijke vijand lord Rivers naar Hannover was gezonden om den keurvorst-troonopvolger het opperbevel over de troepen aan te bieden? (2) Marlborough toch wist dat evengoed als men het in den Haag wist (3) en al wist men daar tevens, dat de keurvorst zou bedanken, en al hoorde men later ook, dat het gerucht maar een praatje was, toch kunnen wij ons voorstellen, dat Marlborough ontmoedigd was en misschien in een staat van zedelijke verlamming verkeerde als hem wel meer overviel, zooals even voor den slag van Oudenaerde, waarvan Goslinga's Mémoires spreken. In andere omstandigheden zou de raad al zeer vreemd geweest zijn, nu de zaken in Spanje zoo geheel gingen naar den wensch der Bondgenooten. Voor de curiositeit voeg ik er nog even bij, dat de Fransche berichtgever vertelt (4), dat onze gedeputeerden zich verzet hadden tegen het beleg van Aire. Als men bedenkt wat de kwade tong van het historische lasterwif al van ons heeft verteld gedurende dezen oorlog, dan kan men dit a priori wel raden.

Hoe het zij, het plan was vastgesteld om de beide belege-

(1) Journael. Hs. Vegilin aan Heinsius, 4 Sept. 1710 (H).

(2) Hop aan Vegilin, 30 Aug. 1710 (E). Coxe. III. 115. Ranke, Eng. Gesch. VIII. 35.

(3) Heinsius aan Marl., 13 Sept. 1710 (II).

(4) Mém. Milit. X. 82.

ringen te ondernemen spijt de groote bezwaren, want ontegenzegglijk waren die er, door de grootere kansen op slecht weer, terwijl het terrein goed weer tot hoofdvereischte maakte (1), door de moeilijkheid van het vervoer van ammunitie, die bij die lange belegeringen en dien onverwachten hardnekkigen tegenstand telkens werd verslonden en door de ontzaglijke sommen, welke er voor noodig waren, want het laten bekostigen van den oorlog door den vijand, waarop men had gehoopt, ging eenigszins bezwaarlijk. De contributiën toch, waarop men het gebied van Noord-Frankrijk had gesteld, waren tegengevallen. Het land van Calais, Picardië, Boulenais, en het land van Atrecht hadden niet meer dan *f* 600.000 opgebracht (2). Daarbij kwam nog, dat het gevaar in het Noorden steeds dreigender werd door de loopende geruchten over den Zweedschen koning Karel XII, die met een vijftigduizend Turken en Tartaren noordwaarts zou rukken, naar men zei en geloofde; ten minste de Noordsche geallieerden drongen steeds krachtiger aan op de troepen, die wij gehouden waren te leveren. Al is het zoo ver niet gekomen, men moest er op voorbereid wezen ze te missen.

Den 2^{en} September reeds brak het leger op van Aubigny en bleef dien dag tusschen Bomy bij de bronnen van de Caquette met den rechtervleugel en Divion met den linkervleugel. Een poging van de Villars om de achterhoede tijdens den marsch aan te vallen, mislukte, daar deze te geregeld ging. Twee dagen later verplaatste zich het leger opnieuw en kwam met den rechtervleugel te Terouane aan de Leye, met den linkervleugel bij Lillers. Voor het beleg van Aire werden afgezonderd 40 bats., waaronder 12 Nederlandsche onder den prins van Anhalt-Dessau, die gedekt werd door 40 escs. onder graaf van Albemarle. Het beleg van St. Venant zou staan onder bevel van den prins van Oranje met 20 bats. waaronder 7 van onzen staat en 3 escs., en gedekt worden door dezelfde ruitery van Albemarle. Er werd gelast, dat ieder zich voor 5 of 6 weken moest voor-

(1) Geldermalsen aan Vegilin, 17 Sept. 1710 (E).

(2) Vegilin aan Heinsius, 4 Sept. 1710 (II). Een poging van generaal-majoor Grovestins om de bisdommen Metz, Toul en Verdun onder contributie te stellen, leverde niets op.

zien van fourage. In den nacht van den 5^{en} en 6^{en} Sept. marcheerden de troepen, voor het beleg bestemd.

De beide vestingen, klein en van weinig belang, waren sterk door haar ligging. Op korten afstand van elkander waren ze beide aan de Leye gelegen in vrij laag land, dat gemakkelijk kon geïndeerd worden en dat ook was met behulp van de Leye en wat Aire betreft ook door het zijriviertje de Caquette.

Hoewel het feit der beide belegeringen in het geschiedkundig verband één gebeurtenis is, kunnen wij ze toch als twee geheel afzonderlijke krijgsverrichtingen zonder direct verband na elkander bespreken, eerst die van St. Venant als de minst belangrijke en omdat deze het spoedigst tot een gelukkig einde is gebracht.

Het curieuse van deze belegering is, dat ze na het jaar 1708 nog noodzakelijk is geworden. Immers toen het beleg van Rijsel plaats had, was het stadje gemakkelijk door storm veroverd om het vele koren, dat er in was, maar het werd op het einde der campagne na slechting der wallen weer verlaten. De Franschen nu waren in 1709 dadelijk weer aan het versterken gegaan; ze waren er een heel eind mee gevorderd en gingen ook nog na de berenning er mee voort tot het openen der loopgraven. Er was niets aan gemetseld; alles was van aarde; de grachten waren ondiep, vijf voet was al het diepst, maar ze waren alle gepalissadeerd evenals de hoofdwal. De vesting was een langwerpige zeshoek met bastions en breede gracht met twee ravelijnen, een goede contrescarp met voorgracht en twee lunetten daarvoor. Zeven bat^s. moesten de plaats verdedigen. Slechts op één plaats lag het omliggende land niet onder water nl. aan de zuidoostzijde, waar de vesting ook het sterkst was; daar werd de eenige attaque aangelegd. Toch had men er nog last van het water, want het terrein was slechts een paar voet boven het wateroppervlak en er waren diepe greppels en moddersloten in. Om nu geen last van het water te hebben, liet de prins de inundatie afleiden. Dat ging gemakkelijk: de stad lag aan een U-bocht van de rivier; men verbond dus de bovenzijde met de benedenzijde door een kanaal en zorgde dat het kleine beekje de Roobeek ook werd afgeleid naar de Leie beneden de stad.

Eerst in den nacht van den 16^{en} op den 17^{en} Sept. werden onder Ing^r. de Bruin de loopgraven geopend; de aftapping der inundatie had men moeten afwachten. Op 150 pas afstand van de contrescarp werd een parallel geloopt tusschen de Roopeek en den weg naar Bunc met een communicatie naar achteren van 1000 pas. Dat was dus vlak bij de vesting, maar de uitkomst bevestigde de berekening. De vijand, verrast door die brutaliteit vuurde een kwartier lang niet; toen had men zich begraven. Men had veel tijd, moeite en kosten uitgewonnen en wel een groot verlies van \pm 150 man, maar voor het vervolg veel manschappen gespaard (1).

De volgende dagen werden die parallel en communicatie naar achteren verbeterd en vervolgens een linie gemaakt naar de voorgracht op de twee uitspringende hoeken. Twee batterijen en twee mortierbatterijen werden er tegelijkertijd opgericht. Zoo ver was men gekomen op den 24^{en} Sept., toen er een uitval werd gedaan van de contrescarp, waarbij de meeste arbeiders van dienst werden gedood, omdat ze bij gebrek aan schildwacht niet waren gewaarschuwd. Aanrukkende troepen uit de loopgraven joegen den vijand terug. Een paar nachten later trokken zij de voorgracht over en legerden zich op het contrescarp op tien el van den bedekten weg. Daarmee was het pleit spoedig beslist. Den 28^{en} Sept. werd de bedekte weg vermeesterd en bij volle daglicht de sappe op de contrescarp voortgezet (2). Daarop werd den volgenden dag de clamade geslagen. Eigenaardig schouwspel bood zich aan, toen de troepen uittrokken. De gewonden toch hadden meest hoofdwonden, doordat de werken niet voltooid waren, zooals bleek, en men van buiten niet had kunnen zien. De contrescarp vooral was te laag geweest, alle aarden werken niet hoog genoeg, en men had een totaal gebrek aan zandzakken gehad. In de plaats vond men slechts

(1) Joh. Vegilin geeft bij deze gelegenheid een overzicht van den dienst der loopgraven, waarvan ik copie zal geven in de bijlagen.

(2) Eigenaardig is het bericht in de Mém. Milit. volgens hetwelk dien nacht de belegeraars verslagen werden met een verlies van 7 à 800 man, maar het Verbael, het Journael en de belegeringskaart wijzen de onjuistheid uit. Het geheele beleg kostte 834 man aan gekwetsten en 188 aan dooden.

7 kanonnen en 20.000 π buskruit. Gouverneur werd de Dir^r.-Ing^r. de Bruin.

Het beleg van Aire had meer bezwaren in en werd door den langen duur een der voornamste feiten van de campagne. De stad was maar een beetje grooter dan B ethune, maar was veel sterker zooals de kaart zelf reeds uitwijst, vooral door de inundatie, die door sluizen in de Leie aan de noord- en zuidwestzijde tot aan de contrescarp konden worden gebracht en aan de zuidoostzijde op zoodanigen afstand althans, dat een daar geformeerde attaque moeilijk communicatie naar achteren had. Verder had men aan de noordwest- en oostzijde flinke hoornwerken voor de poorten, die een attaque aan die kanten niet geraden maakten. Nu werden er twee attaques geformeed, een aan den westkant voor een ouderwetsch kasteel met muren en torens en de andere aan de zuidoostzijde links van het hoornwerk, waarvan men in de praktijk weinig last bleek te hebben. Aan beide zijden had men een gebastioneerd front met rave-lijn, breede gracht, contrescarp en voorgracht; aan den westkant met twee redoutes en traversen er achter, aan den zuidoostkant met een lunette en een gracht er voor. 15 Bats. en 7 escs. onder Luit. Generaal Goosbriant lagen er in garnizoen.

Dat men nu de zwakste zijde der vesting aantastte, kan niet gezegd worden, blijkens de uitkomst, maar dat men begon met een werk, dat men later weer in den steek moest laten, zooals de attaque voor het oud kasteel, dat scheen te moeten worden toegeschreven aan een verschil tusschen den bevelhebber, den prins van Anhalt, en de ingenieurs. Hoe dezen er ook op aandrongen en hoewel ze ruim drie weken later hun zin kregen om de attaque aan den zuidhoek te maken, waar men bijna geen buitenwerken had en men zich alleen tegen frontvuur had te dekken, de prins wou vooreerst niet toegeven. Was weer dezelfde animositeit aan het werken, die het verneiderend maakte voor een generaal van een der wapens om te wijken voor de ingenieurs? Ik kan het niet zeggen, maar wel dat er over geklaagd werd en dat het een der oorzaken van het langdurig beleg was, dat de directeurs en de kommandant

elkaar tegenwerkten (1). En had men wel alle reden om de bekwaamheid der ingenieurs zoo onvoorwaardelijk te vertrouwen? Sommige feiten geven aanleiding tot die vraag (2). Hoe het ook zij, in dit feit van het leggen der attaque op een verkeerde plaats hebben de ingenieurs zich niets te verwijten. Er valt niet te twifelen aan de waarheid van het Journael als dit op 12 Sept. opmerkt: »En de Ingenieurs hoewel se niet als na verloop van veel tyt in 't werk gestelt wierde, hebben deselve (d. i. aan den zuidhoek) altoos voor de beste geagt, en ook daer over bij den Prins van Anhalt hoewel sonder vrugt in 't begin aengehouden.»

De eerste dagen hield men zich bezig met het insluiten van de vesting, ordenen der kwartieren, graven van kanalen voor de inundatie, maken der circumvallatielinie aan de noordwestzijde; aan den west-, zuidwest- en zuidkant, waren die linies niet noodig, want daar lag het observatieleger, aan den oostkant niet, omdat daar op korten afstand het beleg van Aire werd gevoerd (3).

In den nacht tusschen den 12^{en} en 13^{en} werden de loopgraven geopend in presentie van den directeur-generaal des Rocques aan beide attaques op 1000 à 1200 pas afstand. Voor het kasteel werd onder Ingr. Sas van den Bosch een paralel getrokken van 1400 pas, waarvan de communicatie naar achter met St. Quentin vergemakkelijkt werd door een hollen weg, die den volgenden dag van traversen werd voorzien, terwijl men er een tweede communicatie naar toe maakte voor de manschappen uit Moulin le Comte, die anders te grooten omweg moesten

(1) Vegilin aan Heinsius, 20 Oct. 1710 (H). Le siège va toujours le train de celui de Douay et par consequent mal. Je ne scaurois quasi dire ce qu'on a fait ou avancé dans 2 ou 3 nuits et encore moins quand on sera maitre de la contrescarpe. L'harmonie entre le Prince d'Anhalt et nos Directeurs est tres petite et ce que l'un vent l'autre s'y oppose. Cependant les troupes, l'ammunition et la bourse de l'Etat en souffrent.

(2) B. v. het aanleggen van descentes in de gracht beneden de waterlijn; dat er van de eene attaque in de andere werd geschoten (Journael Hs).

(3) Het komt mij voor, dat de Mém Milit. hieromtrent evenals over de attapping der inundatie niet goed ingelicht zijn; ten minste naar het uitzien der belegeringskaarten.

maken. Onder ingenieur Jaussand werd aan het hoornwerk een paralel geloopt van 1000 pas, vlak voor de inundatie aan die zijde. Over deze inundatie moest de communicatie naar achteren bestaan uit een fascinenbrug met 40 openingen voor het doorlaten van het water. Door den grooten afstand leed men geen verliezen, maar den volgenden dag werd er des te meer uit de vesting geschoten, soms vijftig schoten in de minuut. Reeds den nacht daarop begon men met nieuwe communicatiën uit de eerste paralel, ook met weinig verlies door den grooten afstand en den 15^{en} September had men aan beide attaques de tweede paralel gemaakt, niettegenstaande de vijand soms bressen schoot in de loopgraven. Toen begon men de batterijen te stellen, voor het kasteel twee groote van 11 en 18 stukken tegen de stad en de twee redoutes en drie kleine van 4, 5 en 6 stukken tegen de defensiën van den wal en om een redoutje op den straatweg naar Béthune te vernielen, dat de communicatielijn enfileerde. Bij het hoornwerk werd een batterij van 30 stukken op de tweede paralel gemaakt. Met deze 74 stukken begon men den 19^{en} Sept. te vuren. Hoe hevig men zich uit de vesting weerde en tevens hoe de zoo versmadede Gedeputeerden te velde hun plicht begrepen, daarvan kan ik een klein staaltje meedeelen. In den tijd van vijf dagen werden tot op honderd pas rondom het kwartier van den gedeputeerde Vegilin, vlak achter de inundatie bij het hoornwerk gelegen, ± 250 kanonskogels gevonden, en er kwam zelfs een kogel terecht in het bed der waschmeiden van dien heer (1).

Maar terwijl men alle middelen noodig had om den dapperen vijand te beantwoorden, gebeurde er een ongeluk, dat zonder de energie van onze zijde treurige gevolgen had kunnen hebben. Er was natuurlijk ontzaglijk veel ammunitie noodig en in den Haag werd ijverig gewerkt aan de verzending. Te Sas van Gent werd alles ingescheept en naar Gent gezonden; van daar werden de schepen de Leie op geëscorteerd. Dat escorte nu liet veel te wenschen over, het was te klein, vooral met het oog op Iperen, dat in Fransche handen nog heel wat moeilijkheden

(1) Iets dergelijks vermeldt het Journael over 1709. Gids 1887, N° 6.

kon geven en de troepen, die er voor werden uitgekozen, waren slecht: 1200 man, getrokken uit verschillende garnizoenen, waarvan velen nooit in het vuur waren geweest, onder overste Amerongen en 400 ruiters (1) onder overste van Ginkel van Athlone, die het geheele commando had. Marlborough was op het gevaar gewezen, maar hij had verklaard geen andere troepen te kunnen missen. De Franschen nu waren er achter gekomen en met 4000 man onder generaal-majoor Ravignan werd het convooi bij Vyfve St. Eloy (ten N. O. van Kortrijk) den 20ⁿ September overvallen.

De geheele actie kan ik niet in extenso mededeelen, daar het te veel tijd zou kosten, maar ik zal ze in bijlage geven bij het gedrukte stuk. Ik kan hier alleen het resultaat mededeelen. De vreemde troepen verlieten al gauw hun officieren, zoodat van Ginkel, „die zich braef gedefendeert hadde” en Amerongen met 600 man gevangen werden genomen. De troepen, die uit Meenen en Kortrijk te hulp kwamen, waren zelfs te laat om het plunderen der schepen te voorkomen. Van de 36 schepen werden er 27 met ammunitie vernield; eenige sprongen, andere liet men zinken, zoodat slechts de schepen met meel outkwamen. De rivier moest nu worden opgeruimd en al wat bruikbaar was, worden opgevischt; in vijf dagen was alles weer gereed en kon men de ammunitie, die nog in Gent was achtergelaten, verzenden. De geheele schade was minder groot dan men hier en bij de Franschen dacht. Ze bedroeg volgens officieele opgave 100.000 rijksdaalders. Maar erger was het moreele nadeel, dat is neergelegd in hetgeen Marlborough naar Engeland schreef (2): „Ik hoop, dat dit ongeluk, het eerste dat ons tijdens den geheelen oorlog is overkomen, ons niet zal schaden in ons beleg.” Werkelijk was de moed van den vijand nog grooter geworden, wiens driftig kanon op den vestingwal wat tot zwijgen was gebracht. Maar er werd ijverig gewerkt en uit alle omliggende vestingen

(1) De opgave van 1900 man in de Mém. Milit. X. 90 komt niet overeen met de opgave van het Journael, en van Marlborough in Cose III. 148 en Marlb. Desp. V. 147.

(2) Marlb. Desp. V. 147.

werd gehaald wat maar eenigszins kon worden gemist in afwachting van een nieuw convooi (1).

Omstreeks terzelfder tijd (den 26e Sept.) werd door den chev^r de Luxembourg van nit Atrecht een poging gedaan om Douay te verrassen. Met 4000 man was hij tot Pont à Rache gekomen. Daar bleven ze staan. 2 à 300 trokken op tot 10 minuten van het fort de Scarpe en zonden twee hooiwagens vooruit met verborgen soldaten; 5 man als vrouwen verkleed met hooibusfels op 't hoofd liepen vooruit. Deze zonden den schildwacht doorschieten, de wagens zouden op de brug het ophalen verhinderen en de 60 man in het fort gevangen worden genomen. Maar een der wagens kwam in een sloot; de manschappen onder het hooi kwamen te voorschijn en het escorte ziende dat onder gen^e-maj^r Ammama juist zonde vertrekken, meenden ze ontdekt te zijn en sloegen ze op de vlucht en sleepten de 2 à 300 man mee tot Pont à Raches. De vervolgers stuitten daar op de achtergebleven 4000 man, die niet aftrok. Om met de weinige (100) manschappen niet te worden gevangen genomen, moest Ammama dus blijven staan en vuurde brutaal. Dit werd zoolang beantwoord tot de gouverneur van Douay, de Hompesch, met veel te weinig man te hulp kwam, daar hij de sterkte van den vijand niet kende en ze tienmaal minder schatte. Hij probeerde den vijand af te snijden, waardoor deze geïntimideerd werd en wegtrok.

Het beleg ging slechts langzaam vooruit. Den 23^e September trachtte men aan de attaque vóór het kasteel de gracht voor de redoute bij de rivier te vullen en 's middags werd deze dan ook bestormd (2), terwijl men voor 't hooruwerk na heel wat zigzags een kleine derde paralel trok op 50 pas van de voorgracht. Een nitval aan die zijde belette evenwel het werk te

(1) Een poging van den vijand om het kwartier van eenige generaal-majoor's aan den linker Leie-oever te overvallen, mislukte door den flinken tegenstand van de wacht, die den strijd volhield tot een piket cavalerie den vijand terugvloeg met verlies van de helft aan gevangenen en dooden.

(2) Een vrij uitvoerige beschrijving en duidelijke voorstelling van dezen storm door een vaandrig de Bucquoy, die er bij gewond werd, vindt men in den Milit. Spect. 1860. 506 v.

voltooiën, dat, den volgenden dag hervat, weer door een uitval verhinderd en beschadigd werd. Eerst zes dagen later was men daar tot de voorgracht gevorderd; en een nieuwe uitval mocht veel schade berokkenen, men sloeg den vijand af en bleef, waar men was. Dienzelfden dag, den 29^{en} September, gaf men de attaque voor het kasteel op; de andere redoute was ook genomen en men had gezien, dat de inundatie niet viel af te tappen; men besloot een nieuwen aanval te beproeven op den zuidelijken hoek, waarover ik reeds heb gesproken. Den volgenden nacht werden daar de loopgraven geopend. Het eerst trachtte men aan dien kant de redoute aan den straatweg naar Béthune te nemen, maar zonder succes. De aanval werd teruggeslagen en ingenieurs en officieren gaven elkander weer de schuld. De eersten verweten den laatsten gebrek aan moed, de officieren hielden vol, dat de storm onmogelijk was, omdat ze 100 pas over het open veld hadden moeten loopen. Twee dagen later, den 5^{en} October werd men meester van dat werkje. Eerst daarna werd de communicatie van de redoute naar achteren voltooid. Ongeveer terzelfder tijd werd aan de attaque bij het hoornwerk de redoute voor de contrescarpgracht bestormd en bezet. Men trachtte zich nu langs de voorgracht te nestelen en maakte preparatieven voor het vullen van de gracht. Dat zou op vijf plaatsen gebeuren, maar toen den 11^{en} October de openingen gemaakt werden, drong het water binnen, zoodat het weldra drie voet hoog in de logementen stond. Dit moest dus eerst weer afgetapt worden, vóór men kon beginnen met het leggen der bruggen. Daarmede was men tot den 14^{en} October bezig. Er werden er drie gelegd, naar de fêche voor het ravelijn links van het hoornwerk, maar een werd door den vijand tot op het water afgebrand en op de twee andere werd zoo gevuurd, dat ze niet klaar kwamen. Den volgenden dag kwamen ze gereed en trok men over, maar men moest weer terug. Den 16^{en} werden er nog vier andere bij gemaakt en gelukte het op de beide fêches links van het hoornwerk post te vatten.

Aan de nieuwe attaque was men ook gevorderd. Een paralel, gedeeltelijk achter den straatweg naar Béthune was gemaakt en batterijen er in aangelegd en nu begon men van daar uit com-

municaties te maken naar de voogracht. Hiermede was men ongeveer te gelijkertijd bezig als aan de andere attaque, maar aan beide zijden werd men geducht tegengewerkt door het weer. De eerste drie weken was het weer geheel naar wensch geweest, nu had men een reeks van regendagen. De wegen kon men nauwelijks te paard berijden; met karren werd niet eens geprobeerd; het brood kwam met schuiten uit St. Venant (1). Onze manschappen staan tot de knieën in het water en in de modder: »dat is een naar gezicht en zal groote ziekten veroorzaken,» schreef Marlborough (2) en werkelijk gebeurde dat ook. Groote verliezen werden er geleden door ziekten, zoowel als door den hevigen tegenstand (3). Eindelijk was men ook den 22^{en} October aan de nieuwe attaque gereed tot den storm op de contrescarp. Vier bruggen waren er gelegd en de vijfde bijna gereed. Het plan was om wanneer het vullen van de gracht klaar was dan tegelijkertijd den storm te wagen; 1000 man en 500 arbeiders waren gereed, toen de prins van Anhalt in de attaque kwam, alles inspecteerde en tegenbevel gaf tot groote teleurstelling en woede van den ingenieur Sas van den Bosch en van de troepen. »Men can ligt begrijpen hoe seer een yder hier over ontstelt en als voor 't hoofd geslagen was.» Een paar dagen later verklaarde de prins van Anhalt, dat hij die attaque niet wilde pousseeren, daar ze te veel bloed zou kosten, dat toch vergeefs vergoten werd (4). Of dit werkelijk zijn opinie was, is moeilijk na te gaan, maar men verdacht hem algemeen alleen de andere attaque den roem der overwinning te willen gunnen, omdat er voornamelijk Pruisische troepen in lagen (5). Men ziet, de Bondgenooten hadden nog met dezelfde bezwaren te kampen als Willem III. Dagen achtereen werd daar niet

(1) Journael Hs. Marl. Desp. V. 191.

(2) Coxe, III. 191.

(3) Ook drie gedeputeerden te velde, Pestere Hooft en Vegilin van Claerbergen, werden vrij ernstig ziek, evenals de secretaris van den laatste.

(4) Hoe men in 't leger oordeelde over dezen bevelhebber en wat een ruwe houwdegen hij was, daarvan vertelt ons de meergemelde Bucquoy Milit. Spect. 1860. 508.

(5) Journael. Hs. Om dezelfde reden zou hij ook de onmogelijke attaque voor het oud kasteel hebben doorgezet.

meer aan gewerkt en overal werd er zoo gemopperd over deze gril, dat de legerbevelhebbers er zich in mengden en den prins van Anhalt den 29ⁿ October gelastten om ook die attaques ernstig voort te zetten »om soo eyndelijk eens een uitkomst te sien van de elende, waer in ons leger soo het groote als het kleene gebragt was door de langduirigheyt van dese belegeringe.» Maar eerst had men weer eenige dagen noodig om de schade van regen en vijand te herstellen.

Bezijden het hoornwerk was men door den sterken regen ook niet gevorderd. Den 22ⁿ October werd er een batterij gemaakt op de palissaden om de bres op het ravelijn en op den hoofdwal te vergrooten; ze kon maar drie stukken bevatten, want regen en vijandelijk vuur verhinderden de vergrooting. Eerst den 29ⁿ October kon men post vatten in den bedekten weg en in de place d'armes van den uitspringenden hoek. In den laatsten kon men moeilijk stand houden, omdat de vijand het water van de gracht had opgezet (1). Naar de bressen in het ravelijn en in den hoofdwal werden twee bruggen gemaakt maar het felle vuur verhinderde vooral het vullen van de gracht naar het ravelijn.

Intusschen had men in de nieuwe attaque aan den straatweg van Béthune flink voortgewerkt en post gevat op de contrescarp en in den nacht van den 31ⁿ October op den 1ⁿ November werd de storm gewaagd. Aanvankelijk ging alles goed en vatte men post in den bedekten weg, maar de Franschen verjoegen welhaast weer de aanvallers, die verschrikt waren of niet goed gedeckt werden en op de vlucht sloegen. Onze troepen schenen door de uitputtende belegeringen te demoraliseeren... »'t is zeker dat ons volk in 't generael door alle de belegeringen soo moedeloos en soo lache wort, dat wanneer de vyant maer eens allarm roept en mynen maekt om een uytval te doen, d'onse aenstonts in de loopgraven als verlegen syn *daer se noytuns, altoos wanneer maer eenige apparentie tot een bataille of tamelyk egale attaque is, vol moedt syn.*» (2) Een paar dagen later nestelden

(1) Blijkens de kaart had men moeite gedaan om door kanaaltjes M. en N. het water in de grachten te doen dalen, maar denkelyk zonder resultaat.

(2) Door mij gecursiveerd.

zij zich beter op de contrescarp en werkten aan een paar batterijen, maar toen men hiermede gereed was, was het pleit reeds beslist.

Zeer langzaam was ook aan de andere attaque het werk aan de bruggen gevorderd. Die over de bres in den hoofdwal werd geflankeerd door een batterijtje van drie stukken in den bedekten weg. Deze moest eerst worden gedemonteerd. Terwijl dit gebeurde, werd de brug naar het ravelijn voltooid. Een derde brug werd begonnen tusschen de beide andere, maar toen deze en de rechtsche naar het bastion op $\frac{3}{4}$, waren voltooid, werd op den 8ⁿ November de chamade geslagen. Den volgenden dag werd de capitulatie geteekend, maar van een gevangen honden der Fransche officieren kon na zulk een hardnekkige, dappere verdediging geen sprake zijn. Men had dit gewenscht, omdat de vroeger gevangen genomen officieren hun schulden niet betaalden en omdat ze hun eerewoord zoo dikwijls braken (1). Men was veel te blij de vesting te hebben, want ammunitie en wapenen waren er nog genoeg en alle manschappen, 3636 in getal, waren uitgelezen mannen, die er goed uitzagen, en het fort St. François op eenigen afstand aan de Lijs was ook in goeden staat. Alleen de levensmiddelen raakten op evenals het geld, waarom de kommandant van zijn tafelzilver een noodmunt had laten slaan. Behalve een groot aantal zieken had het beleg ons 6 (2) à 7000 (3) man gokost aan dooden en gekwetsten. Tot gouverneur werd aangesteld graaf van Nassau-Woudenberg, wiens adjutant Smissaert met de capitulatie naar den Haag werd gezonden. (4)

Van verdere krijgsbedrijven was natuurlijk geen sprake meer

(1) Vegilin aan Heinsins, 11 Sept. en 29 Sept. 1710 (H). Lamberty, VI. 138. Verbael. Hs. (resolutie van 22 Sept.).

(2) Journael. Hs.

(3) Coxé, II. 149.

(4) In de vesting waren nog: 23 metalen stukken canon op affuit, 9 defect en 3 mortieren, alle van 36 tot 3 \mathring{c} , 105700 \mathring{c} kruit, 9000 \mathring{c} musketteloot, 13000 \mathring{c} lont, 4000 gevulde hantgranaten, 400 snaphanen met een canonskogel. In het fort 22000 \mathring{c} kruit, 1000 \mathring{c} musketteloot, 4000 \mathring{c} lont, 400 musketten. 70 hellebaarden 2000 stuks hantgereetschap 16 kogels a 5 \mathring{c} .

en het plan om naar de zeezijde voort te dringen, moest worden opgegeven door het late seizoen en door de zware bezetting van St. Omer, want het vijandelijk leger had niets anders gedaan dan door zijn tegenwoordigheid beletten, dat er nog iets ondernomen werd. Zoo weinig verwachtte deze dan ook van verdere krijgsverrichtingen, dat de opperbevelhebber de Villars reeds den 24ⁿ September naar de baden was vertrokken.

Ook onze troepen gingen in de winterkwartieren, en dat was hard noodig, wilde het leger niet geheel demoraliseeren. Dit kostte nog heel wat moeite. Iedereen won het eerst weg om de slechte wegen, ten einde die niet door zijn voorgangers nog meer te zien bederven. Het enorme aantal zieken moesten allen langs het water worden vervoerd evenals het belegeringsgeschut (1).

De campagne was dus afgelopen. Het resultaat er van kunnen wij neerleggen in de korte woorden, die de gedeputeerde Vegiliu hierover schreef aan den raadpensionaris: »Ik geloof, dat wij haar gelukkig kunnen noemen door de inneming van vier steden, hoewel zij overigens niet heeft beantwoord aan de verwachtingen, bij het begin er van gekoesterd, noch voldaan aan het groote doel on dat zij heel wat bloed, geld en uitputtenden arbeid heeft gekost.»

Dat men geen invloed er van heeft ondervonden op het groote doel van den oorlog, waartoe toch ook deze campagne moest leiden, het werd niet veroorzaakt door de houding onzer troepen, noch door den onwil van onze leiders, maar door de eigenaardige politieke verhoudingen, die juist in dat jaar een geheele wijziging brachten in de staatkunde van West-Europa.

(Toejuichingen).

De VOORZITTER. Verlangt ook een der heeren het woord tot het vragen van inlichtingen of het maken van eenige opmerking?

De heer DE BAS. Alleen voor enkele vragen en mededeelingen naar aanleiding van hetgeen ons heden avond zoo boeiend en

(1) Vegelin aan Heinsius, 11 Nov. 1710 (II).

leerrijk is verhaald, vraag ik eenige oogenblikken aandacht, mijnheer de Voorzitter!

Maar in de eerste plaats een woord van warmen dank aan den heer Slothouwer voor zijn schoone voordracht. De Spreker is reeds bekend door zijne bijdragen op krijgsgeschiedkundig gebied in verschillende tijdschriften (1); op algemeen historisch gebied heeft hij sinds lang zijne sporen verdiend. Groote lof komt toe aan hem, die buiten het leger staande zoo krachtig bijdraagt om de krijgswetenschap in niet-militairen kring te verspreiden.

De keus van het onderwerp was zeker hoogst gelukkig. De heer Slothouwer heeft bijzonderheden medegedeeld omtrent den Spaanschen successie-oorlog, welke tot dusver niet of zeer weinig bekend zijn. Dat die periode schoone bladzijden in de Nederlandsche geschiedenis vult, zal wel door niemand worden ontkend.

De krijgsverrichtingen der Nederlanders in 1710 en '11 onder Jan Willem Friso, te velde den waardigen opvolger van den Koning-Stadhouder Willem III, vormen o. a. een krachtig protest tegen de bewering van het »Historische Zeitschrift von Heinrich von Sybel: Das holländische Heer, einst das bewunderte Vorbild für alle Armeen des Abendlandes, hat den Pyrrhus-Sieg von Malplaquet, *der ihm sein Offiziercorps raubte*, niemals verwunden" (2). Deze nuchtere opmerking strekte in het Duitsche tijdschrift tevens om de verrichtingen der Nederlandsche bevelhebbers en troepen in 1815 bij Waterloo (Belle Alliance) te miskennen: hoewel het beleid en de moed van den Prins van Oranje, van de generaals Constant en de Perponcher op 15 en 16 Juni 1815 te Quatre Bras, de overwinning bij Waterloo hebben mogelijk gemaakt, waardoor Europa voor een nieuw dwangjuk is gespaard.

Blijkbaar totaal onbekend met de genealogie van het Nederlandsche leger, wist von Sybel niet, dat de laatste overblijfselen

(1) O. a. betreffende den Spaanschen erfopvolgings-oorlog in *de Gids* 1887: „Het jaar 1709" naar de bescheiden van Goslinga en Vegelin van Claerbergen; — de *Friesche Volksalmanak* 1890: „Een mislukte veldslag", geput uit het dagboek van Johan Vegelin van Claerbergen; — enz.

(2) Jaargang 1886, blz. 562 en 138.

van het oud-Staatsche leger in 1812 onder de sneeuwvelden van Rusland bedolven of aan de Berezina versmolten zijn. In 1813 en '14 is een geheel nieuw Nederlandsch leger opgericht, dat in geenerlei genealogisch verband staat met korpsen, welker geschiedenis tot Malplaquet opklimt. Het verval van ons krijgswezen na den vrede van Utrecht valt aan geheel andere oorzaken dan aan onze verliezen bij Malplaquet toe te schrijven. Eveneens vermeette zich de Duitsche historicus, bij de aankondiging van professor Tellegens »Wedergeboorte van Nederland" door Dr. P. L. Muller, elke spontane handeling van eigen wil der Nederlanders in 1813 en '14 tot bevrijding van de Fransche overheersching te ontkennen, volhoudende dat ons vaderland zijn verlossing uitsluitend aan de hulp der Pruisen, Russen en Oostenrijkers (sic) te danken had: geen enkel Oostenrijksch soldaat betrad in die dagen ons land!

Met gelijke geringschatting sprak onlangs kolonel F. Manice in het Engelsch militaire tijdschrift (1) over de Nederlanders in 1815. De ernstige les van generaal Knoop aan Siborne schijnt in Engeland te zijn vergeten. De Amerikaan Ropes (2) oordeelde onpartijdiger, maar droeg blijkbaar geen kennis van de schitterende wederlegging der lasterlijke onwaarheden van Siborne door onzen betreunden erevoorzitter. Enkele maanden geleden randde »The Boy's Own Paper (3) onze wapeneer bij Waterloo nog schandelijker aan. 't Is hoog tijd deze aanvalen in onze Vereeniging ter sprake te brengen.

Het door den heer Slothouwer behandelde tijdperk behoort tot de roemrijkste perioden der geschiedenis van onze oude republiek. Het was in dien tijd dat de fransche gezant de Torey aan den fieren republikeinschen raadpensionaris Heinsius kwam vragen, welke vredesvoorwaarden Nederland wel aan zijn meester, den trotschen monarch Lodewijk XIV, zou willen toestaan.

Door den Spreker is o. a. gewezen op het beleg van Douay, waar de Prins van Oranje zulk een belangrijke rol vervulde, onverschrokken het leven waagde op de gevaarlijkste plaatsen.

(1) United Service Magazine. Jaargangen 1890 en 1891. Waterloo.

(2) J. C. Ropes. The Campaign of Waterloo—London. 1893.

(3) The Boy's Own Paper, n° 765—2 September 1893.

De détails, door den heer Slothouwer medegeedeeld, vond ik nergens zóó omstandig. Hij vergunne er aan te herinneren, dat volgens een onderschrift van professor Bosscha bij de beschrijving der drie laatste jaren van den Spaanschen successieoorlog (1), de heer Mr. H. de Ranitz te Groningen een reeks brieven bezat, gedurende bedoeld beleg door den Prins van Oranje geschreven aan Hunne Hoog Mogenden. Ongetwijfeld ware 't voor den geëerden Spreker en voor ons allen van belang tot volledige kennis der krijgsgesbeurtenissen vóór Donay, onder bewilliging van den tegenwoordigen eigenaar, den inhoud dier ongetwijfeld belangrijke stukken te mogen vergelijken met de bestaande literatuur over het jaar 1710 (2).

De behandelde campagne is tevens leerzaam in zoo verre het beleg van Béthune het bewijs heeft geleverd, tot hoe groote nadeelen de ijverzucht van bevelhebbers kan leiden bij verdeeling van het oppergezag.

Gedurende het beleg van St. Venant was het nogmaals de Prins van Oranje, die de werkzaamheden leidde.

Ik wilde den heer Slothouwer gaarne vragen, of hem ook iets bekend is omtrent een wederlegging der beschuldigingen, bij het beleg van Aire zoo ten onrechte ingebracht tegen de Nederlandsche ingenieurs? Het beleg van Aire in 1710 is even belangrijk als dat van Grave in 1674 of van Rijssel in 1708, en heeft aanspraak op een uitvoerige beschrijving.

Dat men in Frankrijk hoog opzag tegen hetgeen in 1710 door het Nederlandsche en het Engelsche leger is verricht, blijkt o. a. uit het slot der »Campagne de Flandre» van bedoeld

(1) Neerland's Heldendaden te land. — Herziene en verbeterde uitgaaf, Tweede Deel, bladz. 366. — Leeuwarden. G. T. M. Suringar, 1872.

(2) Behalve de in druk verschenen werken bevatten de archieven *van der Heia* en van de *Stadhoudertijke Secretarie*, benevens de portefeuilles van den Spaanschen successie-oorlog, gemerkt *Militaire Zaken*, voorhanden op het Rijks-Archief te 's Gravenhage, zeer belangrijke bijdragen over den veldtocht van 1710. Zie voor de aldaar in bewaring zijnde verzamelingen van Goslinga, van Collen, van der Hoop, Slingelandt, Geldermalsen, van Reede van Renswoude, de archieven van het zeewezen, enz.: „*Studiën en schetsen over Vaderlandsche geschiedenis en letteren*” door R. C. Bakhuizen van den Brink, 4e Deel 1854.

jaar in de »Collection de documents inédits sur l'histoire de France (1859)»: aldaar uitgegeven door het ministerie van onderwijs. Onder de beweegredenen, die den maarschalk de Villars hadden belet gedurende den veldtocht nog grootere voordeelen te behalen wordt genoemd »l'habileté des généraux ennemis», zijnde in de Zuidelijke Nederlanden Marlborough en de Prins van Oranje.

Een gewichtig punt der gehouden voordracht is het operatieplan der bondgenooten in 1710, dat niet enkel de landstreek tusschen de Scarpe, de Somme en de zee omvatte, om langs dien wog naar Parijs door te dringen, maar tevens landingen en ondernemingen op verschillende punten der Fransche kust, de operatiën in Spanje, en nog veel meer. Toen de Villars in het noorden van Frankrijk de vestingen Atrecht en Kamerijk wist te dekken, vielen de uitgestrekte plannen der verbonden bevelhebbers tegen de Fransche hoofdstad in duigen; zij moesten zich bepalen tot de heden avond besproken belegeringen. Bij de staatkundige kuiperijen in Engeland tegen het Whig-ministerie, werd de veldtocht van 1711 de laatste, waarin Marlborough den veldheersstaf heeft gevoerd. Zijn wijsche naam straalt terug op Neerlands krijgsoeroem. Marlborough toch behoorde tot de leerlingen van Turcune, die op zijn beurt ter krijgsschool was geweest bij Hollands Stadhouders Frederik Hendrik, den Steden-bedwinger.

Grooten indruk maakt bij de laatste veldtochten van den Spaanschen successie-oorlog de helden-figuur van Jan Willem Friso. Het is lang niet genoeg bekend, hoe bemind die Prins was bij de Staatsche troepen. Zelfs ruwe krijgers stortten tranen bij het bericht van zijn noodlottigen dood aan den Moerdijk, bij wetenschap, dat de sierlijke vorstelijke gestalte, die hen nog zoo kort geleden onversaagd voorging in den strijd, als een misvormd lijk rondzwalkte in het Hollandsch Diep.

Niettegenstaande na het overlijden van den Koning-Stadhouder Willem III de toekomst van het huis van Oranje-Nassau op één worp stond, en hoewel Jan Willem Friso pas op 26 April 1709 was gehuwd met Maria Louisa Prinses van Hessen, bevond hij zich gedurende den Spaanschen successie-oorlog steeds daar, waar

zijn tegenwoordigheid werd gevorderd zonder dat hij ooit het gevaar geeft gemeten. Oranje kende geen baatzucht of eigenbelang. Even als zijne voorzaten verwierf hij de liefde en het vertrouwen der legerscharen, die hij met geestdrift en vaderlandsliefde wist te bezielen.

Toen hij stierf, droeg de jeugdige weduwe den zoon in haren schoot, die bestemd was om de grootvader te worden van Nederlands Eersten Koning. Onze jonge Koningin stamt in rechten lijn af van den beroemden prins Jan Willem Friso, met wien de naam van Oranje is overgegaan in het Doorluchtige Huis van Nassau-Dietz. Even als generaal Knoop zijn hoofdstudie heeft gemaakt van Willem III, verdient de achterkleinzoon van Frederik Hendrik, de held van Ondenaarde, Malplaquet en Douay zijn historie-schrijver. Ware hij in leven gebleven, dan had hij zeker de nationale krijgsmacht behoed voor het verval, waartoe ze na den vrede van Utrecht in een tijdvak van overmatige weelde is gedaald, en dat het Staatsche leger nooit is te boven gekomen.

De veldtocht van 1710 is niet minder leerzaam uit een tactisch oogpunt, door meerdere voorvallen op het gebied van den zoogenaamden kleinen oorlog: velddienstverrichtingen, den aanval en de verdediging van konvoeien, verrassing van steden en versterkte plaatsen als van Mortagne, door den heer Slothouwer verhaald. Ook maakte men in 1710 menigvuldig gebruik van onderwaterzettingen. Ten volle recht heeft de geëerde Spreker door zijn voordracht de studie van den Spaanschen erfopvolgingsoorlog op nieuw aanbevolen. — Het zou meer dan een eeuw duren, alvorens weer een prins van Oranje nabij de samenvloeiing van Sambre en Maas de banier der overwinning zwaaide: — in 1815, zoo als wij reeds opmerkten, zonder dat de diensten, door dien Oranje, later Koning Willem II, en zijne onderbevelhebbers aan geheel Europa bewezen, in het buitenland naar verdienste worden erkend!

De heer SLOTHOUWER: Ik dank den heer de Bas voor zijne waardeerende woorden en wensch nog op een paar punten te wijzen.

Het artikel van Prof. Muller, waarin gesproken wordt over den slag bij Malplaquet, staat mij niet voor. Maar erger is,

dat nog onlangs in 1893 in dat zelfde tijdschrift door Dr. Ottocar Weber te Praag ook een stuk geplaatst werd omtrent den slag van Dénain, waarin de nederlaag weer aan onze troepen werd toegeschreven. Die schrijver heeft bij ons op het Rijksarchief gewerkt, verstond blijkbaar onze taal en had kunnen weten, hoe een jaar te voren in 1892 in de Bijdragen van Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde die beschuldiging reeds was weerlegd. Op welke onjuiste gronden de nederlaag aan onze troepen is toegeschreven, kan o. a. hieruit blijken, dat van de 17 bataillons, waarvan toen sprake was, slechts 4 waren van de Republiek.

Ik dank den heer de Bas voor zijne aanwijzing van de papieren bij de familie de Ranitz te Groningen.

In het archief heb ik weinig gevonden omtrent de daden van Jan Willem Friso en evenmin heb ik veel kunnen vinden omtrent hetgeen bij Aire door de ingenieurs is gedaan. Evenwel komen in mijne voordracht eenige bijzonderheden voor omtrent de werkzaamheden der ingenieurs, ook bij het beleg van Aire, die in het gedrukt verslag zullen worden opgenomen.

De heer DE BAS: Nog een enkel woord om te herinneren dat in den jaargang 1886 van het »Historische Zeitschrift» vooral minachtend werd gesproken van ons leger in 1815. Tevens wordt daar volgehouden, dat te *Malplaquet* — niet te *St. Dénain* -- het Nederlandsche officierskorps zou zijn te gronde gegaan.

De Voorzitter. Ook van mijne zijde wensch ik hulde te brengen aan den spreker voor zijne gehouden voordracht. Het is voor de eerste maal sedert de vereeniging bestaat, dat over een zóó zuiver militair onderwerp door een niet-militair het woord wordt gevoerd en alle toehoorders zullen het zeker hierover met mij ééns zijn, dat dit op zeer verdienstelijke wijze is geschied.

De heer Slothouwer heeft zeer duidelijk in herinnering gebracht, hoe nadeelig het in den regel is een leger van bondgenooten te hebben tegenover het leger van een enkele natie met één krachtig bestuur en waarin natuurlijk niet zooveel jalousie en tegenwerking zich doen gevoelen als bij een leger,

waarbij Prinsen en Hertogen der geallieerde machten ieder hun eigen weg gaan.

Met een enkel woord is ook in herinnering gebracht hoe vroeger soms met geringschatting over onze gedeputeerden te velde werd gesproken, terwijl het althans in den successie-oorlog gebleken is, dat zij inderdaad meer goed dan kwaad hebben gedaan en dat zij niet zoo onkundig waren in militaire zaken als wel eens is beweerd.

De spreker heeft voorts getoond dat men niet noodig heeft het militaire kleed te dragen om op onderhoudende en echt militaire wijze over militaire zaken te spreken, als men zijn onderwerp maar meester is.

Zijne lezing heeft dan ook zeker op allen een zeer gunstigen indruk gemaakt en namens de vergadering zeg ik hem daarvoor onzen welgemeenden dank.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

BIJLAGE I.

Omtrent den nittocht uit Douay en de achtergelaten ammunitie meldt Johan Vegilin sub dato 29 Juni: »'s morgens om 9 uiren reden wij met alle de Heeren na de kant der stadt daer het guarnisoen soude uittrekken door de poort de N. dame (volgens capitulatie) na Camerijk.

De meeste van ons generaels waren present om mede volgens gewoonte sulx te sien.

De uittocht begon omtrent 10 uur en eindigde niet voor 2 uiren na de middag, ter oorsake van de oneyndige menigte van bagage.

Uit de stadt trokken :

169 bagagewagens	getrokken door	559	peerden
16 kalesjes	»	»	32 »
2 koetsen	»	»	8 »
467 bagagepeerden			467
244 officierspeerden			244
8 stukken canon	»	»	63 »
2 mortiers	»	»	11 »
1 affuit	»	»	5 »
225 dragons te peerd			225

In 't geheel	1662	peerden.
[opgeteld geeft]	1614	

1 ^e batt. Piemont	194	soldaten
2 ^e batt. »	224	»
3 ^e batt. »	255	»
1 ^e batt. van La Force	236	»
2 ^e batt. »	200	»
1 ^e batt. van Charco	290	»
2 ^e batt. »	262	»

	1 ^e batt. van St. Ogne	217	soldaten
	2 ^e batt. »	250	»
	1 ^e batt. van Tourville	309	»
	2 ^e batt. »	183	»
	1 ^e batt. van Foix	245	»
	2 ^e batt. »	164	»
	1 ^e batt. van Montramon	290	»
	2 ^e batt. »	288	»
	1 ^e batt. Dompierre	277	»
	2 ^e batt. »	150	»
	1 ^e reg. Invalides	166	»
In 't fort	1 ^e batt. Montbaisier	178	»
	1 ^e batt. Tourenne	134	»
	2 ^e batt. »	185	»
		<hr/>	
		4815	
	[opgeteld geeft]	[4697]	
	bij de bagage	374	
		<hr/>	
		5189	
	[beter opgeteld geeft]	4697	
		374	
		<hr/>	
		5071	

Het meeste van belang dat men in de stad vindt was :

37 metale stukken canon van 60 m tot $\frac{1}{4}$ m der toe,

6 dito mortiers,

90 ysere stukken canon van 12 tot 4 m ,

26600 m bnspulver,

7850 m musquetloot,

90000 m lonten,

1157 allerhande kogels,

80 bomben,

9450 handtgranaten,

2600 musquetten en snaphanen,

6500 santsakken,

1500 m salpeter,

7500 m ysere in staven.

In 't fort Escarpe :

14 metale stukken van 24 tot 3 ũ,
 2 dito mortiers,
 2 yseren stukken,
 53400 ũ pulver,
 30000 ũ musquetloot,
 32800 ũ lonten,
 2660 kogels allerhande,
 1400 handtgranaten,
 7600 santsakken.

Verders was er nog eenige voorraadt van provisie en mondt-kost welke voor een gedeelte verkogt en voor de rest door den Provediteur Generael Beaumont op taxatie overgenomen wiert.

BIJLAGE II.

Over den dienst in de loopgraven voor St. Venant waren door den prins van Oranje de volgende bepalingen gemaakt, door het Journael van Vegilin meegegeeld sub dato 17 Sept. :

» Worden vereyست 2000 arbeyders, 20 Capns. 40 Lts. en Vendrigrs, 80 Sergts. 2 Hooftofficieren om die in 't geheel te commanderen; de arbeyders die by honderden verdeelt werden, by yder hondert 1 Capn. 1 Lt. 1 Vendr. en 4 Sergten en yder Capn. syn number mag gegeven worden van 1 tot 20.

Tot het soutineren van de arbeyders dienen te wesen 4 Regten die hun agter de te maken linie op 't velt moeten posteren, twee ter regter hand van den weg en twee ter linker handt de Regten dienen yder 100 fascinen, eenige houten en horden mede te nemen om haar communicatien en wegen te maken om regts en slinks van de weg op 't velt te konuen komen. Tot Dekkers van de arbeyders moeten wesen 250 man een hooftofficier, 5 Capns. 10 Lts. en vendrigrs en 30 sergts.; de dekkers dienen verdeelt te werden in 5 pelottous, yder pelotton 1 Capn. 1 Lt. 1 Vendrig en 36 sergten en vijftig man en konnen de gemelte dekkers uit de vier Regten genomen werden, die souteneren; ten dien eynde soude dienstig wesen

dat de Regtⁿ van de Trenchee niet op de arbeyt gaven (gaen ?)

De dekkers sullen eerst marcheren om goposteert te werden door de Ingenieurs.

Op de dekkers sullen de arbeiders volgen om als de dekkers geposteert en de linien getraceert syn, dat men de selve met numbers als gemelt kan affhalen tot den arbeyt. Ten dien eynde sal yder Capⁿ. 1 sergt. die de nomber van syn Capⁿ. weet aen 't hooft van de arbeiders voor nit senden, die een plaats van de Directeur of Ingenieurs sal aengewesen werden, daer sy haer by malkanderen sullen houden om, alser volk gevraegt wert de sergeanten deselve aenstonts sullen kunnen gaen affhalen, en sullen de officiers met de arbeiders niet eerder mogen marcheren tot dat een van de sergeanten hem komt affhalen en wel door een Ingenieur.

Dat belast mag werden dat d'officieren d'arbeiders niet confus door malkanderen laten lopen, maer in ordre houden ende na behoren langs de coorden rangeren en aan 't werk stellen en voor alle confusie Sorge dragen. Omtrent het regt van Lubek dienen aenstonts 100 stakken hout gebragt te werden lang 12 a 14 voet, dik 18 duim circumferentie om te dienen tot het maken van bruggen. Op deselve plaats moeten mede gebragt werden 100 horden mede dienende als voorgeseyt. Van de voorengenoemde 2000 arbeiders moeten 200 die de laeste nomber hebben voor nit marcheren om de wegen te maken, en die gemackt synde sullen haer weder vervoegen op een plaats, die haer sal aengewesen werden om haer naderhant tot het maken van de communicatien te gebruiken. Dat geordonneert mag werden dat alles stil is en geen gerugt of geschreeuw gemackt werd soo wel te verstaen van de dekkers als van de regtⁿ en arbeiders.

De voorengenoemde 2000 arbeiders moeten des morgens door 1000 man afgelost werden.

De vergaderplaats kan genomen werden bij 't Regt van Albemarle en dienen de vereyste trouppes precies om 5 uren daer te wesen.

Dat de materialen, schoppen en hacken gebragt werden by het Regt van Albemarle."

BIJLAGE III.

Van het gebeurde bij Vive St. Eloy gaf Johan Vegilin bericht in zijn Journael. Den 26ⁿ Sept. 6 $\frac{1}{2}$ uur 's morgens vertrokken de Vegilins met generaal majoor Yvoy en majoor Cunningham naar Vive St. Eloy en kwamen daar omstreeks 8 uur en tegelijkertijd luitenant-generaal Coljeers met een detachement van 9 bataljons en 12 escadrons, den 22ⁿ uit het leger vertrokken om de verstrooide resten van 't convooi op te visschen en te verzamelen. Vegilin, Coljeers en Yvoy gaven de noodige bevelen na alles gezien te hebben. Johan zet hierbij de geheele zaak niteen.

»Gelyk men op nieuw twee sulke considerabele belegeringen ondernomen hadde en daer toe een oneyndige quantiteyt van allerhande nootsakelijkheden vereyscht werden, soo was men in Hollant ook niet weinig yverig om van tyt alles by mal-kanderen te versamelen wat maer konden becomen en zoo na Sas van Gent te senden, alwaer de scheepen dan met escortes nu en dan na Gent gesonden wierden, moettende deselve daer dan soo lang blyvende, tot dat een goedt getal een suffisaut convoy meriteerde om naer boven te geleyden.

Dit dan soo eenigen tyd geduirt hebbende en er omtrent de 30 schepen versamelt synde, daer en boven men het polver haest desidererende, soo wierden eyndelyk de dispositien om dat convoy te doen nae boven [gemaekt].

Men droeg Milord Due voor, dat het considerabel guarnisoen van Yperen ons verplighte mesures te nemen, welke genoegsaem waren om der vyanden desseyn te verydelen. Dog den Hertog antwoorde wel, dat sulx waer was, maer dat de constitutie tegenwoordig niet en permitteerde om een grooter escorte te doen formeren als van 15 a 1600 man en dat hij meende sulx ook genoeg te sullen wesen. Om dan dit escorte van 1600 man te weten 1200 te voet en 400 te paert te formeren, soo sonde men daer toe de ruiters onder den overste Ginkel, die al de trouppes sou commanderen uit het leger na Gent, moettende de Infanterie gevonden werden uit de besettingen van Gent, Ostende, Meenen, Audenaerde, Cortryk en

Ryssel sullende de Luit. Coll. Amerongen onder Ginkel het gebiedt daer over hebben. Dog het meeste volk daer van was onbequam om voor een man te staen. Want het is een gebruik hoewel buiten twyfel quaedt, in geval men se ook tot escortes wil gebruiken, dat men 's somers eenig volk per Regiment detacheert om in de meeste vesten tot besettinge te leggen. Het is nu genoegsaem seker dat de regimenten noyt de beste maer altoos het allerergste en onbequaemste volk daer uit kiesende, derwaerts sal senden en uit eenige van die bestond dit escorte ook. Daer en boven soo nam men mede daer toe eenige van 't Regt. van Arton Spaens, dewelke noyt in 't vuir geweest syn, alsoo 't een gebruik is in dezen oorlog dat geen Spaens Regt. te voet te velde gaet. Buiten soo bestondt het guarnisoen te Cortryk en Gent niet als uit Engelse recruiten, die in 't voorjaer uit Engeland overgekomen waren en men daer had laten blijven. En wat weten die van den vijant. Evenwel het escorte wiert geformeert en vertrok met de schepen met amunicie, waer by sig nog eenige van particuliere voegden, den 17 van Gent. Quamen den 18 tot Deynse en den 19 's middags tot vive St. Eloy.

De Fransen onderwylen sien haren faute die se gehadt hadden van voor drie weken het groot convoy, van Ryssel na Aire en St. Venant gaende, niet aengetast te hebben, synde onse sorgeloosheit daer omtrent al even groot geweest en bemerkende op nieuw, dat onse nalactigheit deselve was, kregen grooten lust om daer op yts te tenteren. Maekten derhalve daer toe alle mogelyke praeparatien.

Sy maekten dan een corps van tusschen de 4 a 5000 man uit alle te samen braef volk en meest grenadiers onder den generael majoor Ravignan, die 't verleden jaer mede in de citadelle van Doornik was en van daer aan den Coning met de geproponeerde condition om het den 5 over te geven na Parys gesonden wiert en den 8 Aug. met de negative van den Coning weder terugge quam. Deze trok dan 's morgens omtrent 4 a 5 uiren uit Yperen, dog nogtans nog praeparatien nog de marsch en geschieden soo stil niet, of wy wierden daer van bytyts geadverteert. Hebbende de Coll. dan van 's morgens om 9 uir

tot 's middags tussehen 12 en 1 uur tyt om het land te recognosceren, en alles tot de nodige tegeuweer te praepareren, gelyk hy ook soo veel in syn vermogen was sogt te doen. Hoewel het meer kunst is om sulken corps te commanderen in een actie, als een bataille, als Coll. voor een Regt. mede gelyk andere te doen.

Hy postoorde de Spaense op de linkervleugel, daer aen de Engelse en eenige Hollanders ter slinkersyde van de weg lopende van St. Eloy vive, alwaer wel geen brug over de Rivier maer evenwel een ponte is, na de kant van Rousselaer; plaetsende deselve agter een hegge voor hetwelk een klein slootje en laeglant was. De reste van de Infanterie stont ter regter van de weg voor de schepen en eenige cavallerye en de resterende op een heuveltje even agter de Infanterie ter slinkersyde van gene. weg.

De Franssen quamen dan wat na 1 uiren en stelden sig in ordre beginnende de actie omtrent 2 uur, wanneer op twee plaetsen aenvielen komende van agter het huis dat op de gene. weg staet voor den dag; zij sprongen van de weg op 't landt over een slootje soo se best quamen, marcheerende soo met twee? yder 20 aen front, het terrein niet meer permitterende, regt op de onse met het snaphaen op de schouder aen. De onse lieten haer ook dicht naderen, gaven daerop vuir, 't welk gedaen synde, waeren de Franse tot aen de sloot en hegge, agter 't welke wij geposteert waren, drongen met veel furie aen. De Spaense geheel op de linkerhandt synde deden nog een salvo en lieten daer op hunnen vyant zeer schandelyk den rug sien, dewelke in een moment voor 't hegjen waeren en haer op de hieleu volgden, en de Engelse in de rug vallende, dapper doen soo veel se konden vuir gevende. De Engelschen volgden dan haest 't exempel van de Spaense, vlugtende agterwaerts na de rivier, dit verwekte sulken disordre door het sterk aendringen der vyanden onder de ruiterye die op 't heuveltje stonden, dat se aenstonts in confusie raeften, en meest alle sonder dat se het ontvlugten konden in de rivier die even agter haer was gedreven wierden. In dewelke veele peerden en menschen door de rapiditeyt der revieren tussehen de schepen in verdronken.

Hier op attaqueerde de slinkervleugel van de Fransen ook ouse regter, die aenstonts in confusie raeften, dog op het seggen van de Coll. Ginkel, dat er al secours quam weder moedt grepen dog de vyandt te sterk synde, mogte sulx niet baten, eenige wierden mede in 't water gedreven, dog omtrent 200 peerden ontvlugteden het en hielden post omtrent een uirtie benedenwaerts bij 3 ontvlugtede meelschepen. De overste Ginkel, nadat sig braef gedefendeert en een loffeljk exempcl aan syn volk gegeven en men een peert onder syn lyf doodt geschoten hadde, wiert beneffens den Lt. Coll. Amerongen gevangen genomen, beneffens eenige Infantery en syn van de 1200 te voet nauylx 100 te regt gekomen en 200 Ruiters gedoodt of verdronken. De Commandant luiden dan van Meenen en majr. Cunningham omtrent 7 a 8 uur tyding van der vyanden marsch bekomen hebbende, versamelden al het volk uit haren guarnisocuen, dat sy by een konden becomen en eenigsints missen te weten 200 uit Meenen en 250 uit Cortryk, en marcheerde de majr. Cunningham selfs met deselve tot trouppes om te sien of daerdoor eenige schrik aen de vyant kon toebrengen of yts anders uitregten en gaf hiervan kennis aan Ginkel, gevende dit ook gelyk gesegt is inderdaect nieuwen moedt aen de onse dog te vergeefs. Omtrent tot op een uir na aen Vive St. Eloy gekomen synde, hoorde hy, dat de saek gedaen was en derhalven selfs in gevaer synde en geon nut konnende doen, ging hy al syn best weder te rug, en quam tegen den avond binnen Cortryk in welke stadt niet een soldaet was gebleven.

De Fransen dan de handen ruim hebbende ging aenstonts aen 't plunderen en staken onderwylen de schepen in brandt; de schippers vlugteden aenstonts aen landt, uitgenomen een van Dort die de brant van syn schip wilde blusschen dog in syn yver doodtgeschoten wierdt. 5 waren er geladen met kruidt en sy niet wetende welke dat waren, bleeven de meeste begeerigste nog al aen 't plunderen. Dog seer veele kregen haer rechten loon en vlogen met schip en al in de lugt, springende de kruitschepen alle op drie diverse tyden, eens tegen den avont, eens om 9 a 10 uur en de laetste mael omtrent 3 uir 's nagts, de slagen daervan waren seer groot.

De overste Ginkel en Amerongen uit vreesse van niet mede te springen, wyl de vyant al daer by bleef presten haer aen ten eynde te vertrekken, gelyk dan ook 's avonds geschieden en campeerden 's nagts tot Rousselaer.

Daer waren in 't geheel 36 schepen geweest, 27 met artillerie en ammunitie, die alle geruineert wiert, 3 met meel geladen, die sig by tyts terugge begaven, 1 met boter voor Particuliere tot Gent, waer van de ladinge geheel en al op het landt was gesmeten, 't geen seer vet was, 1 van generael majoor Eck met provisie voor hem en de Hren. Gedⁿ. Wichers en Pesters geladen, dat wiert gesauveert uit beleeftheyt voor geme. Heeren, dog de schipper gaf syn gelt aen de Hussaren, 1 voor het Hospitael, 't geen gesauveert wiert, dog van alles beroyt uitgenomen een kiste met Auve? voor het Hospitael, 3 scheepen voor particulieren van koopmanschappy verbrant.

Wat nu aengaet de defensie die ons volk gedaen heeft om dit convoy te sauveeren, deselve is, gelyk gesegt is over groot geweest. Dog het is wel apparent, dat wanneer se 1000 man sterker waren geweest, de vyand haer niet sou aengedaen hebben, alsoo se tegenwoordig nog al geweldig in deliberatie stonden, tydinge gekregen hobbende, dat er verschydene trouppes tot secours derwaerts gedaen wierden.

Sommige willen de overste Ginkel beschuldigen, dat hy siende dog met 1500 man tegen een soo groot corps niets konde doen, syn volk al te samen op de scheepen en aen die kant van de revier moeste geposteert hebben, om van daer soo lang vuir te geven als mogelijk was. Op hoope dat deselve uit vreesse van door een corps uit ons leger afgesneden te werden, het uiterste daer met sou tenteren. Het is wel waer, dat wanneer men na de uitkomste sal oordelen, sulx sekerlyk beter sou geweest syn, maer van deselve gedagten was men in den beginne niet. Eerst meende men, dat onse trouppes sig beter souden gedefendeert en er spoedig secours gekomen hebben, dan was 't seker beter geweest gelyk 't geschiet is.

Want de vyanden allerlei gereetschap met sig genomen hobbende om het vuur van verre in de scheepen te konnen werpen, soo souden sy sulx wel gedaen hebben onder 't faueur van

een sterk vuur uit hare musquetry, waer tegen de onse niet sou vermogt hebben, en het ongeluk dan gewilt dat het vuur in een schip maer begon te vatten, wie sou op hetselve of op een van de overige of op de wal uit vreesse van gelyk te sullen springen, de courage gehadt hebben van te blyven staen. Daer en boven soo hadt Cadogan Ginkel geordonneert om in cas d'attaque syn devoir aen de overkant van de revier te doen.

Soo eer het gerugte dan van de marsch der vyanden in het groot leger gekomen was, sondt men aenstonts den Brigadier Masbag van de Troupes onder Albemarle na de kant van Yperen met 800 ruiters, voorwaer een kleen getal, en meerder moetende dienen om eenigen schrik van een komende secours aen den vyant te brengen, als om yts considerabels te ondernemen. Sy quamen evenwel 's anderdaegs 's middags tot Rouselaer, alwaer de vyant sig doen dapper vermaekte, sittende de generaels en officiers met de gevangene Hren Ginkel en Amerongen in een herberg aen de maelyt een glas wyn drinken, wanueer ymant haer quam seggen, dat er 4 a 5000 vyantlyke ruyters reedts voor aen 't dorp waeren en haer sogten te verrasschen. Hierop vloog een yder van tafel, de eene door de deur en de ander door de fensters yder soo hy best kon. Roepende Ravignan aen Ginkel en Amerongen, dat hy haer voor een maendt op haer woordt van eer permissie gaf om te vertrekken werwaerts wilden. Dog dese ongerustheyt wiert haest wat gestilt, want de Brigadier Masbag ook gesurpreneert synde, dat hy daer dat geheele corps al wederom vont, meenende het eerst alleenlyk een kleen detachment te syn, keerde op 't spoedigste te rug en quam behouden in 't leger en de Franssen binnen Yperen (1).

Men begon nu den boel te ruimen en de rivieren weer door 't nithalen der wrakken bevaerbaer te maken daer een doorsnyding door het lant 14 dagen sou hebben gevordert. Ieder, die uit de regten vrijwillig wilde meewerken kreeg voor elk gevonden bom enz. een premie. Eenige schippers uit Gent

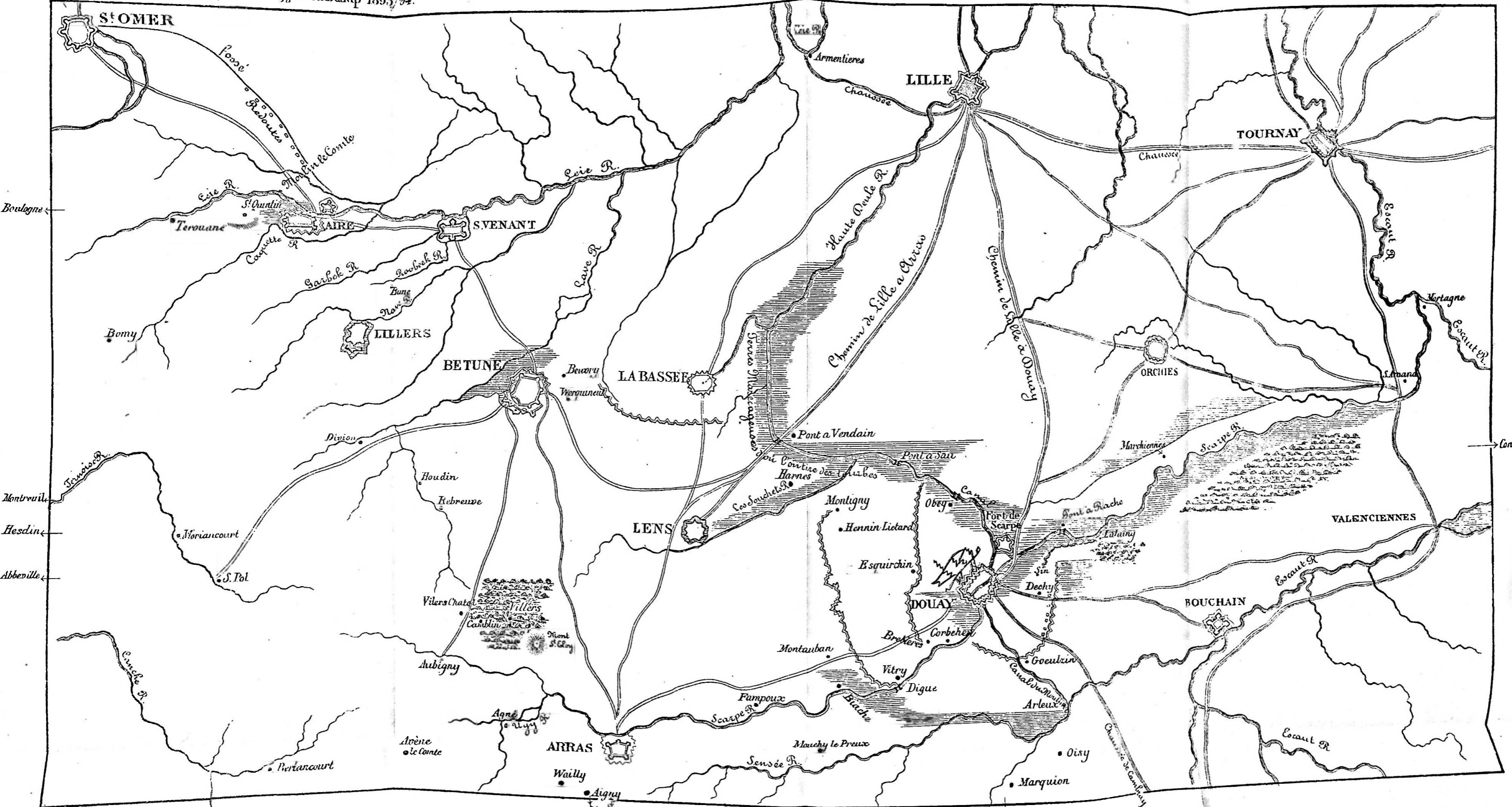
(1) Mém. mil., X. 90.

hielpen mee, evenals de dorpschout en de commies van Affelen, soo dat het werk in vyf dagen klaer was.

De schade voor het dorp Vive St. Eloy was niet groot, wel voor vele particulieren en voor den Staet evenseer, maer dese werd seer overdreven en bedroeg met opvisschen, taxatie der scheepen en schadevergoeding nog geen 100.000 Rijksdaelders, blijkens opgave uit den Haeg. De schippers hadden er veel drunkte over gemaekt en de vyant hat gemeent dat ze 4 a 500000 fl kruut hadden laten springen en het beleg moest opgebroken werden. Het verlies was als volgt :

In de schepen geweest.		Terugggevonden.
4 metalen stukken a	24 fl	4
2 » » a	18 fl	1
4 affuiten a	24 fl	
2 » a	18 fl	
6 voorwagens tot dito stukken.		
4 lepels a	18 fl	
2 wissers a	18 fl	
2 aensetters a	18 fl	
12 handtspeeken.		
12 stelhonten.		
24 lensen.		
295 kogels a	18 fl	124
107500 fl buspulver.		
38 hayre kleeden.		
3600 bomben a	50 fl steens.	1952
3791 houwitsergrenaden van .	8 fl	3536
19441 handmortiersgrenaden van	8 fl	16417
6150 ledige buisen.		690
1000 spiegels a	75 fl	
700 » a	50 fl	
328 kleene wolsakken.		106

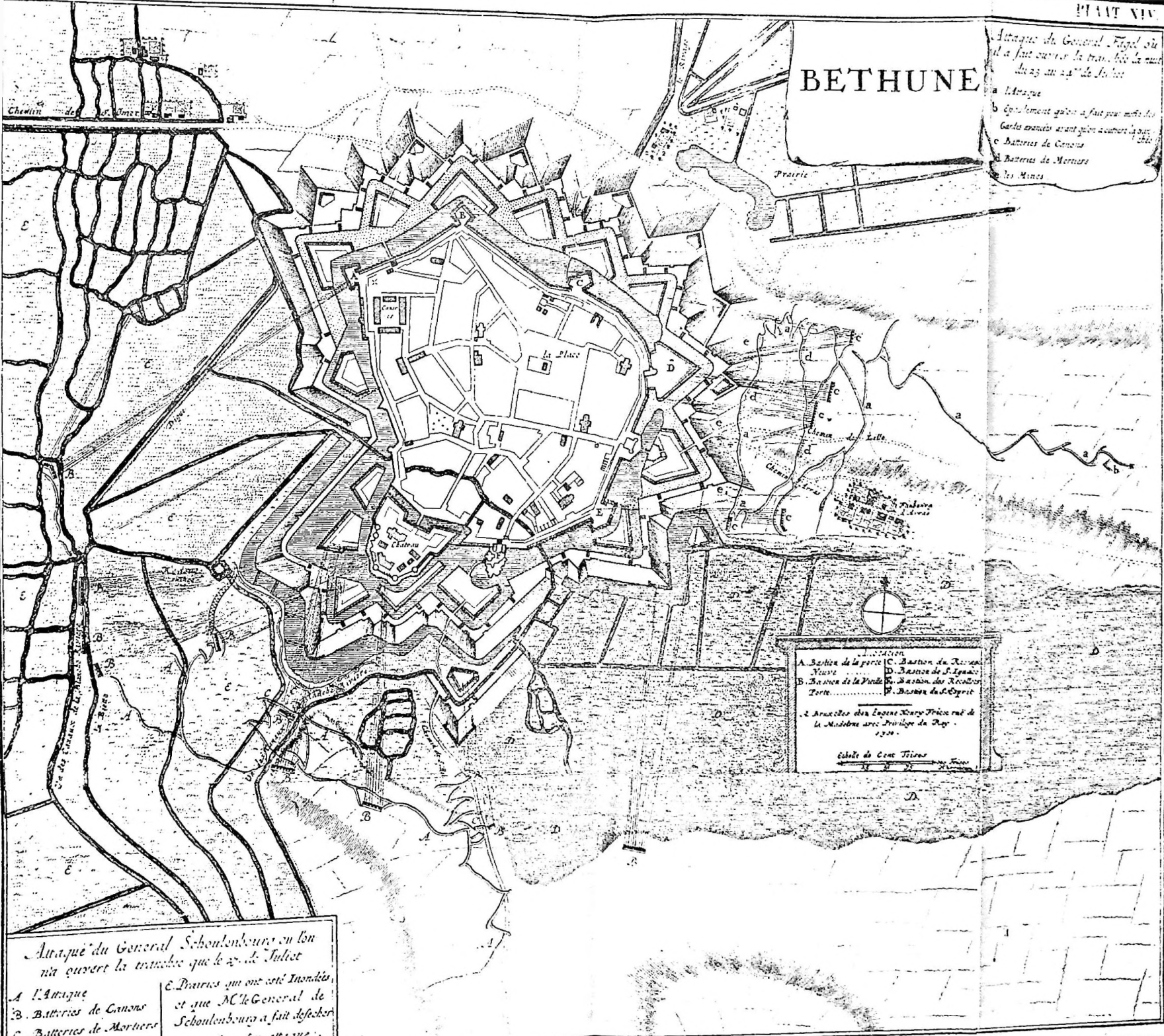
Het terugggevondene wierd in bootjes naar Kortryk gebracht en daer in schepen overgeladen."

BETHUNE

Attaque de General Figeac qui
 a fait ouvrir la tranchée la nuit
 du 25 au 26 de Juillet

a L'Attaque
 b également qui a fait pour moitié des
 Gardes avancés avant qu'on eût ouvert la tranchée
 c Batteries de Canon
 d Batteries de Mortiers
 e Les Mines

Attaque de General Figeac qui a fait ouvrir la tranchée la nuit du 25 au 26 de Juillet

A. Batterie de la porte Neuve
 B. Batterie de la Pierre Torte
 C. Bastion de St. Jean
 D. Bastion de St. Eloi
 E. Batterie de Canon
 F. Batterie de Mortiers

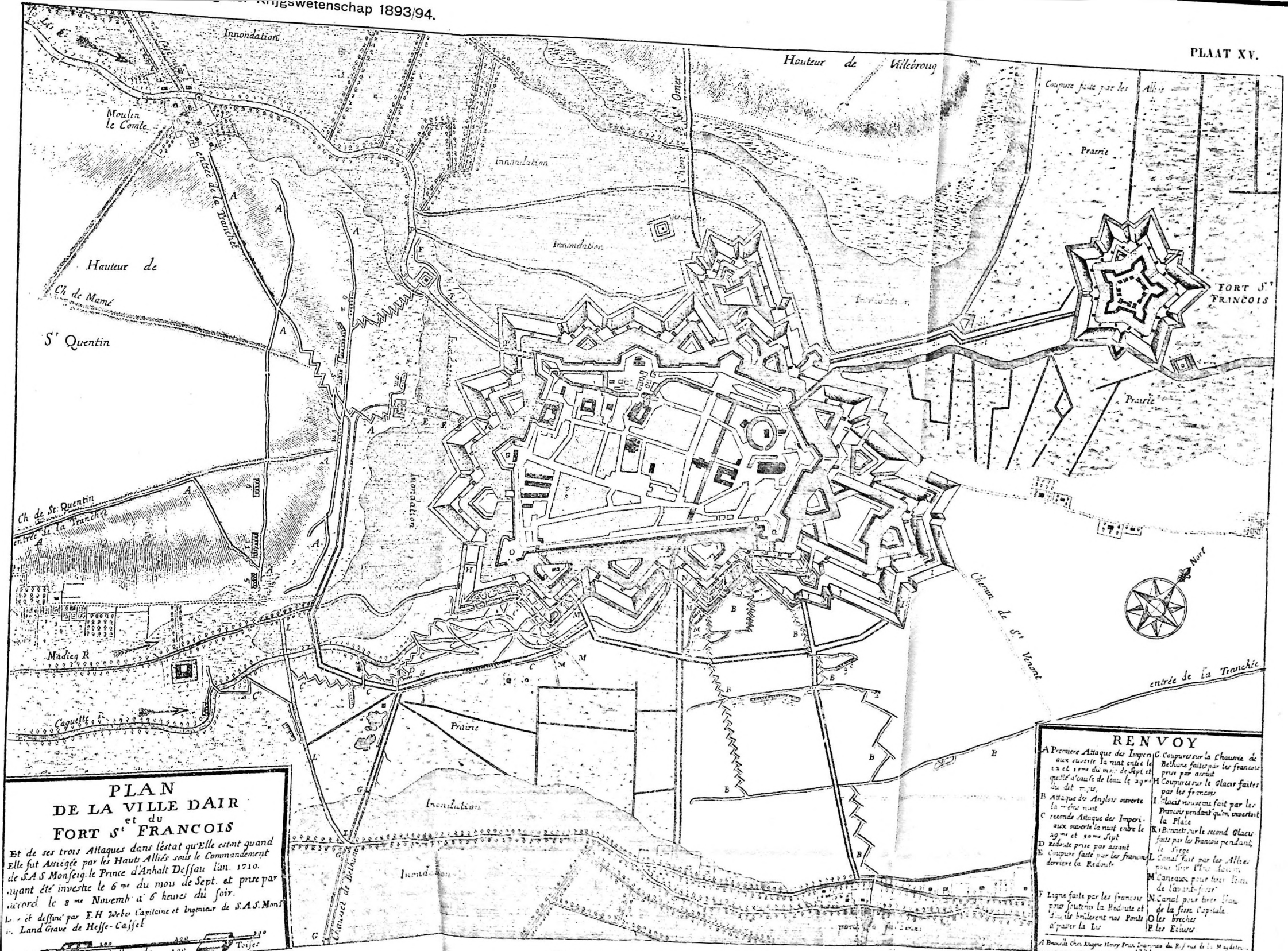
L'Attaque de General Figeac qui a fait ouvrir la tranchée la nuit du 25 au 26 de Juillet

Echelle de Cent Toises

Attaque de General Schoulenbourg en l'on
 na ouvert la tranchée que le 27 de Juillet

A. L'Attaque
 B. Batteries de Canon
 C. Batteries de Mortiers
 D. Inondation

E. Prairies qui ont été inondées
 et que M^{le} General de Schoulenbourg a fait descher
 pour y faire son attaque

PLAN DE LA VILLE DAIR et du FORT St FRANCOIS

Et de ses trois Attaques dans l'état qu'elle est quand elle fut assiégée par les Hauts Alliés sous le Commandement de S.A.S. Monseigneur le Prince d'Anhalt Dessau l'an 1710. ayant été investie le 6me du mois de Sept. et prise par accord le 8me Novemb^r à 6 heures du soir.

Le plan est dessiné par F.H. Weber Capitaine et Ingénieur de S.A.S. Monseigneur Landgrave de Hesse-Cassel

Dessiné par F.H. Weber. Echelle de 100 Toises

RENVOY

A Première Attaque des Impériaux faite par la Chaourie de la nuit entre le 21 et 22 du mois de Sept. et qui fut causée de l'eau le 23 du dit mois.

B Attaque des Anglois ouverte la 1re nuit.

C seconde Attaque des Impériaux ouverte la nuit entre le 29me et 30me Sept.

D Redoute prise par accord.

E Coupure faite par les Français derrière la Redoute.

F Ligne faite par les Français pour soutenir la Redoute et d'où ils brûlerent nos Ponds à parer la Luz.

G Coupure sur la Chaourie de la nuit.

H Coupure sur le glacis faite par les Français.

I Glacis nouveau fait par les Français pendant qu'on ouvrait la Place.

K Bâtim^{ts} sur le second Glacis fait par les Français pendant le Siège.

L Canal fait par les Alliés pour leur l'écouler l'eau de la ville.

M Canaux pour tirer l'eau de la ville.

N Canal pour tirer l'eau de la fosse Capitale.

O Les brèches à parer la Luz.

P Les Escures.

A Brouille des lignes d'eau pour l'écouler de la Luz le 24 d'Oct.